



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

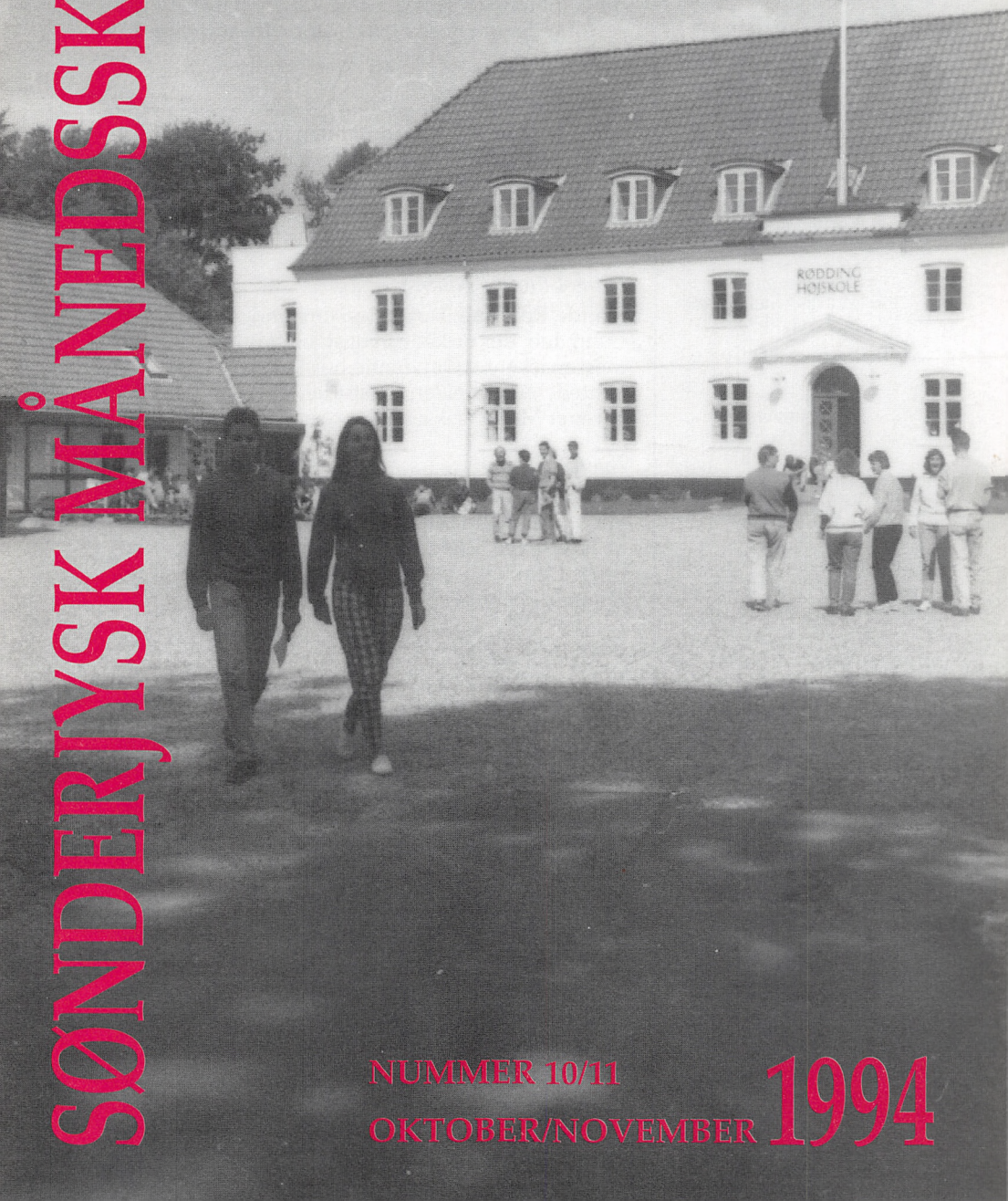
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT



NUMMER 10/11

OKTOBER/NOVEMBER

1994

# Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af  
Historisk  
Samfund  
for Sønderjylland



Abonnementspris  
130 kr. årligt incl. moms  
og forsendelse.

Enkeltnumre 15 kr. pr. stk.

Ekspedition:  
Haderslevvej 45,  
6200 Aabenraa  
tlf. 74 62 46 83.

Kontortid, ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:  
Inge Adriansen  
Museum på Sønderborg Slot  
6400 Sønderborg

Carsten Porskrog  
Rasmussen (ansv.)  
Institut for Grænseregions-  
forskning, 6200 Aabenraa

Kim Furdal, Institut for  
sønderjysk lokalhistorie,  
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift  
og forfatterne

Sønderjysk Månedsskrift  
indtales på bånd, der kan  
lånes på biblioteket

Udgivet med støtte af Kulturministeriets  
bevilling til almenkulturelle tidsskrifter.

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS  
Tryk: Winds Bogtrykkeri ApS,  
Haderslev

I dette nummer:



- Rødding Højskole 1844-1994* ..... 199  
I 1844 stiftedes verdens første folkehøjskole i Rød-  
ding. John Pedersen og Käthe Z.S. Pedersen, Oden-  
se, fortæller om højskolens historie fra stiftelsen til i  
dag.
- Christian Flor* ..... 216  
Christian Flor var hovedmanden bag Rødding Høj-  
skole, og han blev skolens anden forstander. Jens  
Peter Ægidius, Brobyværk, beretter her om den  
københavnske akademiker, der blev en lendende  
skikkelse i den danske bevægelse i Sønderjylland.
- Hans Lund i Rødding* ..... 221  
Blandt Rødding Højskoles forstandere var Hans  
Lund den, der virkede længst, og samtidig én af de  
mest markante. Om denne højskoleforstander, der  
hentede sine idealer i historien og i bondens liv,  
beretter Mette Eriksen Havsteen-Mikkelsen, Ærø.
- Byen Rødding* ..... 226  
Det er især højskolen, der har gjort navnet Rødding  
kendt. De sidste 150 år har imidlertid også betydet,  
at landsbyen Rødding blev til stationsbyen Rød-  
ding. Denne udvikling skildres af Christian Kaat-  
mann, København.
- Set og sket i grænselandet* ..... 233  
Juli kvartals begivenheder nord og syd for grænsen  
gennemgås af Eskild Bram, Haderslev.
- Ny redaktør af Sønderjysk Månedsskrift* ..... 239
- Det sker - på de nordslesvigske museer* ..... 240
- Bognyt* ..... 242
- Bagsiden om forsiden: Højskolerne* ..... 244  
Højskolernes særkende præsenteres af Mogens  
Hemmingsen.

*Forsidebilledet viser Rødding Højskole i dag.  
(Foto: Rødding Højskole)*



Rødning højskole omkring 1860. Til højre sognekirken. (Litografi af A. Bærenzen, Institut for sønderjysk lokalhistorie).

## Rødning Højskole 1844-1994

Af JOHN PEDERSEN og KÄTTHE Z. S. PEDERSEN

*I år er det 150 år siden, man stiftede Rødning Højskole - verdens første folkehøjskole. Skolen opstod som et led i den gryende dansk-nationale bevægelse i Sønderjylland. Højskolen har siden haft en omskiftelig historie. Da Sønderjylland kom under Preussen i 1864, flyttede skolen aktiviterne til Askov, men efter genforeningen genåbnede Rødning Højskole.*

N. F. S. Grundtvig havde en idé om en borger- og bondehøjskole for den opvakte del af ungdommen i Sorø Akademi regi. Den skulle virke ved en fortællende og vækkende undervisning i mo-

dersmålet, historien og samfundslivet og ikke ved terperi af græske og latinske gloser som i latinskolen. Bøgerne og terperiet skulle erstattes af livs-oplysning, som kunne give de unge mænd den fornødne myndighed til at tage del i landets politiske liv. Grundtvig formåede ikke selv at føre ideen ud i livet, men den blev en inspirationskilde for andres bestræbelser på at danne højskoler.

*Christian Flor og højskoleideen.*

Én af dem, der flittigt læste Grundtvigs mytologiske skrifter, var professor Christian Flor i Kiel. I 1826 var han, 34 år

gammel, blevet ansat ved Kiels Universitet til at undervise i dansk sprog og litteratur. Flor erfarede meget hurtigt, at det var et næsten udelukkende tysktalende og -tænkende miljø, han var havnet i. I de følgende år arbejdede han ivrigt på at udbrede undervisningen i det danske sprog til hertugdømmernes latinskoler, og i det hele taget at fremme det danske sprogs retmæssige placering.

Christian Flor forbandt sig i årene omkring 1840 med den fremvoksende dansk-nationale bevægelse. Men ret hurtigt stod det klart for ham, at der måtte udvikles en overbygning på almueskolens nødtørftige undervisning, hvis bønderne skulle kunne hævde sig i de politiske forsamlinger. Det afgørende for ham var at få bønderne til at indse dette behov.

Et forsøg på at danne en grundtviginspireret højskole i Nordvestslesvig i 1841-42 var faldet på bøndernes uvilje mod at finansiere den og præsteskabets forsøg på at styre hele forløbet. Chr. Flor havde ikke haft nogen andel i projektet og så med mistro på det. I 1843 syntes situationen imidlertid moden til at gøre et nyt forsøg, denne gang med Flor som den afgørende drivkraft.

Inden Skamlingsbankemødet i maj 1843 havde 22 mænd nord for Kongeåen dannet et Fond til oprettelse af danske Undervisningsanstalter i Nordslesvig. I spidsen for fondet stod fremtrædende liberale kræfter: professor H. N. Clausen, professor J. E. Larsen, grosserer H. P. Hansen, grosserer N. J. Meinert, etatsråd og stænderdeputeret L. N. Hvidt, professor J. F. Schouw og fabriksejer J. C. Drewsen. Skulle sagen føres igennem, måtte slesvigerne selv inddrages. »Syvstjernen«, som ledelsen af fondet blev benævnt, pressede derfor på for at få oprettet en slesvigsk parallel.

Med noget besvær lykkedes det for bl. a. den unge bonde Laurids Skau at

samle 25 ansete bønder i Haderslev den 12. juni 1843 for at stifte Den slesvigske Forening. Hovedformålet var: »at fremme oprettelsen af højere dannelsesanstalter i hertugdømmet for den danske befolkning«<sup>1)</sup>. Dertil kom det politiske formål at påvirke myndighederne til at forbedre den dansk-nationale position i hertugdømmet. Den sidste del af formålet var Chr. Flor ikke begejstret for. Ifølge hans opfattelse kunne den politiske sag kun fremmes gennem bedre uddannelse til områdets unge mænd.

Den 14. august fik Flor lejlighed til at fremlægge sin møjsommeligt udarbejdede højskoleplan i Den slesvigske Forening. Erfaringen fra stænderforsamlingen havde vist, at bønderne måtte have deres egne repræsentanter. Bondesønnerne skulle have mulighed for at søge oplysning om samfundsforhold, så de kunne klare sig mod den veluddannede og politisk trænedede slesvig-holstenske lejr: »Bondens dannelse må hæve sig op i højde med sagføreres og præsters, ikke ved at der bibringes ham en død kundskabsmasse, som han ingen brug har for, men ved at han genvinder agtelsen for sig selv og sin egen stand. - Enhver voksen og temmelig forstandsmoden mandsperson kan blive elev på skolen, hvad enten han er borger eller bonde, ringe eller fornem. Han skal ikke eksamineres i nogen ting, hverken ved sin ankomst eller afrejse. - Skolens forstander skal have en næsten uindskrænket magt, men han skal være pligtig til at fremlægge enhver alvorlig sag for et skoleråd, bestående af lærere og nogle elever, hvis mening han skal høre, hvad enten han vil følge den eller ej. - Undervisningen skal dels være foredrag, dels samtaletimer.«<sup>2)</sup>. Efter livlig diskussion vedtog medlemmer i foreningen Flors plan. Det var således under indtryk af de specifikke forhold i hertugdømmerne, at ideen om en ny skole tog form i

efteråret og vinteren 1843-44. Et afgørende problem var, hvem der ville være villig til at finansiere denne nye type skole. De liberale i København, med Syvstjernens leder prof. H. N. Clausen i spidsen, så med stor mistro på et sådant grundtvig-inspireret skoleprojekt. De så hellere, at latinskolen i Haderslev blev omdannet til en skole, der kunne give eleverne elementer fra latinskoleundervisningen og realskolen.

I oktober 1843 tog Chr. Flor til København, og i løbet af seks uger lykkedes det ham at overbevise den tvivlende H. N. Clausen og hans fæller om, at slesvigerne selv måtte føre den nationale kamp. Midlet i denne kamp var højskolen, og der var et stort behov for moralsk, politisk og navnlig økonomisk støtte fra Syvstjernen. Flor kunne rejse hjem med et tilsagn om midler til erhvervelse af en gård til højskole og løn til en lærer i de første år. Hermed var højskoleplanen kommet et afgørende skridt nærmere sin realisering.

I januar 1844 købtes Rødning-Vamtrupgård til folkehøjskole. Til skolens første bestyrelse valgtes professor Christian Flor, pastor Hertel fra Moltrup, pastor Schøler fra Vodder, gårdejer Hans Nissen fra Hammelev, gårdejer Laurids Skau fra Sommersted, landvæsenskommissær og godsejer Knud L. Knudsen fra Forballum og møller Schmidt, Kjærs Mølle.

Efter ansættelse af den unge cand. teol. Johan Wegener i marts 1844 som forstander, og cand. teol. Christian Frederik Müller fra Gram som andenlærer, kunne denne første højskole indvies torsdag den 7. november 1844 ved en festlig sammenkomst i Flors Hus.

#### *Skolens første år*

Det var ikke nogen nem opgave, Johan Wegener og andenlærer Müller var sat på. De stod over for 20 elever. De var i alderen fra 16 til 27 år og ligeså forskellige i kundskaber og evner. Dertil kom, at højskolens økonomi var særdeles an-



*Elever i færd med landmåling. (Foto af maleri på Rødning Højskole. Lokalthistorisk arkiv, Rødning).*

spændt. Pengene var bundet i bygnin-  
gerne, og der manglede likvid kapital.  
Den økonomiske situation lysnede først  
i begyndelsen af 1860'erne.

Det første elevhold blev præsenteret  
for en lang række fag: gymnastik, histo-  
rie, dansk, forstandsøvelser (moralske  
og psykologiske begreber), tegning, fy-  
sik, regning, geometri og sang. I starten  
regnede skolens ledelse med, at elever-  
ne skulle tage del i den praktiske drift af  
gården, men det nægtede de, og i resten  
af skolens historie forblev landbrug et  
teoretisk fag. Chr. Flors idé var, at høj-  
skolens undervisning både skulle lægge  
vægt på almene humanistiske fag som  
historie og litteratur og på naturviden-  
skabelige discipliner, herunder land-  
brugsfaglige emner som landmåling og  
jordbundslære. Denne to-delning af fag-  
udbuddet blev fastholdt som et særken-  
de for Rødding Højskole helt frem til  
omkring 1980. Men Flors idé gav samti-  
dig anledning til mange bryderier om  
hvilken af de to faggrene, der skulle ha-  
ve forrang, og dermed i hvilken retning  
højskolen skulle udvikle sig. Grundtvig  
var bestemt ikke begejstret for den na-  
turvidenskabelige undervisning og dens  
placering i fagudbuddet, og da grund-  
tvigianerne i 1850'erne i stigende grad  
søgte indflydelse på højskolen, gav det  
anledning til konflikter. Når de naturvi-  
denskabelige og landbrugsfaglige fag  
stod stærkt på højskolen, hang det sam-  
men med, at bønderne skulle kunne se  
en nytte af at sende deres sønner på høj-  
skole, og dermed forhåbentlig støtte den  
økonomisk.

I den første tid var Johan Wegener  
nedslået. Elevernes kundskaber lå langt  
under, hvad han havde forventet. Trods  
hans mismod synes anstrengelserne dog  
at bære frugt. Allerede ved juletid 1844/  
45, hvor eleverne havde haft en tiltrængt  
pause, viste elevsøgningen, at fremtiden  
på dette punkt så lys ud. Alligevel syn-

tes Johan Wegener, at forholdene blev  
for vanskelige, og i foråret 1845 tog han  
imod et præsteembede på Lolland.

I maj 1845 stod højskolen uden for-  
stander og med alvorlige økonomiske  
problemer, der kunne true dens eksis-  
stens. Chr. Flor besluttede derfor at op-  
sige sin stilling ved universitetet og selv  
overtage forstanderposten. Hans kongs-  
tanke måtte ikke allerede nu tabes på  
gulvet. Takket være fortsat rundhån-  
de bidragydere uden for Slesvig: Syv-  
stjernen, Landhusholdningsselskabet,  
Selskabet for Naturlærens Udbredelse  
m. fl. overlevede højskolen. Der kunne  
ansættes yderligere to naturvidenskabe-  
lige lærere. Sammen med Flor og Müller  
kunne de tilbyde de 42 indmeldte elever  
en særdeles kvalificeret undervisning.

I de første to semestre fra 1844-45 måt-  
te eleverne have kost og logi i byen og i  
den nærmeste omegn. Med den store  
elevsøgning, 2 kroer i byen og værtsfa-  
milier, der så nøjere på pengene end det  
idealistiske skoleprojekt, besluttede be-  
styrelsen at lade opføre en særskilt elev-  
bygning. I sensommeren og efteråret  
1845 rejstes en elevbygning med plads  
til 32 elever, en tjener og et par værelser  
til en inspektør.

Det var Flors oprindelige tanke, at ele-  
verne skulle deltage i højskolens under-  
visning i to år, men det viste sig ret hur-  
tigt, at kun ganske få elever blev på høj-  
skolen i mere end 1 år. Derfor blev hvert  
højskolesemester - vinter og sommer -  
indrettet som et afsluttet forløb. Niveau-  
et i undervisningen blev lagt efter de  
videbegærlige, livlige og gode hoveder.  
Der blev ikke taget særskilt hensyn til de  
svagere elever. De blev til gengæld på-  
virket og vejledt af de bedre elever i  
timerne, på værelserne, i spisesalen, i  
læsestuen eller andre steder, hvor snak-  
ken gik om dagens emner.

Når eleverne kunne optages med vidt  
forskellige forudsætninger og forskel i

alder, men hovedsagelig omkring 17- 19 år, hang det sammen med, at der hverken var en optagelsesprøve eller afgangseksamen. Den enkelte elev måtte nå det niveau, han kunne. Dertil kom, at Flor slet ikke mente, at det var muligt at eksaminere eleverne, idet formålet med undervisningen var: »at bibringe eleverne ... det hele åndelige Liv, som bliver vakt og næret hos dem, så at deres forstand bliver skarpere, deres dømmekraft modnere, deres hjerte åbnere og ædlere, at der vækkes hos dem en sans for orden, skønhed og et smagfuldt liv, at lyst til beskæftigelse kan træde i stedet for den sædvanlige dorskhedsvane, at deres sind og derved deres væsen kan blive frimodigere, deres følelse for kammeratskab og fædreland blive vakt, næret og styrket«<sup>3)</sup>. Disse principper blev bærende for højskolens virke ligesom skolens og lærernes frihed til selv at tilrettelægge undervisningsudbuddet.

Flor sad ikke længe som forstander. I 1846 måtte han træde tilbage. Han magtede tilsyneladende bedre universitetsforedraget, planlægningen og oprettelsen af højskolen end samlivet på højskolen. Bestyrelsen og eleverne var utilfredse med ham. Til trods for afgangsen, bevarede han frem til sin død i 1875 indflydelsen på højskolens aktiviteter, og hver gang en ny forstander skulle tiltræde, var han den udslaggivende. Som afløser ansattes pastor Hans Frederik Helweg, som videreførte højskolens linie. Elevsøgningen var forsat god, men i foråret 1848 satte borgerkrigen en stopper for undervisningen.

#### *Højskolen genåbnes 1850*

På højskolen var den økonomiske situation efter krigen fortvivlende. Højskolen blev reddet endnu engang takket være bidrag fra Syvstjernen i København. Men skolen stod uden forstander, idet Fr. Helweg foretrak et præsteembede i Ha-



*Sofus Høgsbro var højskolens forstander 1850-62. (Foto: Institut for sønderjysk lokalhistorie).*

derslev. Man fandt dog frem til den 27 år gamle teolog Sofus Høgsbro. Flor havde ikke umiddelbart været begejstret for ham, men da han oplevede, at de to gamle ærkefjender prof. H. N. Clausen og Grundtvig begge anbefalede ham, var der ingen tvivl. I de følgende 12 år tegnede Høgsbro højskolens linie. Som andenlærer ansattes naturvidenskabsmanden, cand.phil. Edward Thomsen.

Den 19. november 1850 genåbnedes højskolen med fem elever. Yderligere tre meldte sig i løbet af vinteren. Det var en beskeden start, men elevtallet voksede støt til 48 elever i vinteren 1857-58. Derefter faldt elevtallet til mellem 26 og 31 elever bl. a. på grund af skarpe angreb på højskolen og Sofus Høgsbros politiske virksomhed fra den nye redaktør af »Dannevirke«, Godske Nielsen, som ikke brød sig om grundtvigianerne og Høgsbros politisk-liberale linie. Dertil kom, at med genetableringen af helstaten syntes konflikten mellem dansk og



tyisk at være afdæmpet og højskolen som national bastion knap så nødvendig.

### *Brydninger på højskolen i 1850'erne.*

En af de vigtigste opgaver for den nye forstander var at sikre skolens økonomiske fundament. Fra efteråret 1853 opførte Syvstjernens bidrag. I stedet omdøbtes Den slesvigske Forening den 26. marts 1852 til Forening for Rødding Folke-Høiskole. Herefter var det foreningens eneste formål at yde bidrag til skolen, vælge dens bestyrelse og fra 1855 tre tillidsmænd.

Til trods for de økonomiske problemer blev lærerstaben udvidet i takt med et voksende elevtal, så der gennem 1850'erne fast var knyttet tre til fem lærere til skolen - alle akademikere. Høgsbro placerede i disse år højskolen som en institution, der var kritisk over for det manglende demokrati i Slesvig, og i undervisningen fremhævede han den moderne historie. Derved mente han, at eleverne fik de bedste forudsætninger for at deltage i det politiske liv. Denne linie gav ham og højskolen problemer. Indimellem blev skolen straffet politisk ved, at de statslige tilskud blev nedsat eller fjernet, eller at der blev stillet krav om indførelse af eksamen som betingelse for fortsatte tilskud. Skolen og Høgsbro modstod alle anslag.

På højskolen havde eleverne en betydelig autonomi på elevhuset, som helt var i Flors ånd. Eleverne skulle opdrages til at kunne tage del i samfundslivet. Allerede fra højskolens start dannede eleverne en elevforening, som bl. a. skulle tage sig af den interne justits mellem eleverne. F.eks. blev det fremhævet i vedtægterne, at: »Da højskolens elever må ønske at befordre modersmålets forædling og værdighed, så vedtage vi: at vi såvel i skolen som udenfor samme indbyrdes ville tale vort danske modersmål så rent og rigtigt som muligt, dvs. såle-

des som lærerne tale det« og videre i paragraf 13: »Med hensyn til slagsmål såvel i som udenfor skolen bestemmes: at den som slår første slag, erlægges en bøde af 4 sk. Genslaget er frit«<sup>4)</sup>.

Netop elevforeningens betydelige selvbestemmelse på elevhuset gav anledning til en konflikt, som kom til at plage skolen fra 1852-56. Inspektøren på elevhuset - Thomsen - havde krævet, at elever, der spyttede uden for de opstillede spytbakker, skulle betale en bøde herfor. Elevforeningen afviste bødekravet, og Høgsbro støttede eleverne, idet det var et indgreb i elevernes selvbestemmelse. Thomsen havde imidlertid klaget til bestyrelsen. Høgsbro blev vred over, at klagen ikke var blevet forelagt ham før bestyrelsen. Der blev fundet en løsning på sagen, men langt alvorligere var det, at det ellers gode samarbejde mellem Høgsbro og Thomsen gik i stykker. Det afslørede, at konflikten i virkeligheden drejede sig om, i hvilken retning højskolen skulle udvikle sig. Thomsen arbejdede på, at højskolen skulle udvikle sig i retning af en overvejende landbrugsfaglig skole, mens Høgsbro ønskede at fastholde Flors balance mellem de landbrugsfaglige og humanistiske faggrupper. Heri havde Høgsbro i starten opbakning fra en tredje af skolens markante lærere, Jens Lassen Knudsen.

I de følgende år blev konflikten stadig mere synlig og skabte splittelse blandt bestyrelsesmedlemmerne, eleverne, lærerne og støttekredsen. Udgangen på konflikten blev, at Thomsen blev fyret i 1856. Med dette udfald fastholdt højskolen Flors skoleplan.

Da Thomsen var væk, meldte Jens Lassen Knudsen klart ud, i hvilken retning han ønskede, skolen skulle udvikle sig. Han var, som Thomsen, utilfreds med Flors undervisningsplan. Højskolen skulle snarere manifestere sig som en grundtvig-koldsk skole, hvor vægten

kun skulle lægges på de humanistiske fag som historie, mytologi, kristendom og det danske sprog. Knudsen var blevet stærkt optaget af Christen Kolds virke på Fyn. Kold drev højskole med sine elever ved samtale, samliv og jævnhed. Konflikten grundede sig dels på en forskellig opfattelse af, hvad en højskole burde være, dels havde den en social dimension. Det kom i slutningen af 1850'erne også til at afspejle sig i elevgruppen. En del af eleverne kom fra velaflagte bonde-, godsejer- og borgerhjem, mens andre kom fra jævne bondehjem. Blandt den sidste gruppe var Jørgen Nielsen Hansen Skrumsager, som 4. november 1859 startede på højskolen.

Den sociale konflikt afslørede ved den traditionelle fastelavnsfest, hvor eleverne havde inviteret piger med fra omegnen, og hvor eleverne optrådte og senere på aftenen havde bal ledet af en baldirektør. Ved den lejlighed deltes skolen i to lejre. Den ene gruppe mente, at

man som kavaler måtte bære hvide handsker, mens den anden med Skrumsager i spidsen resolut afviste dette. Udgangen på striden blev, at halvdelen af eleverne mødte frem med hvide handsker, og den anden halvdel uden. Men striden havde et klart socialt sigte. De barkedede næver skulle ikke skjules i hvide handsker. Man måtte som bonde stå ved og være stolt af sin gerning. Det hårde arbejde i mark og stald satte sine spor på hænderne. Det gjorde borgerskabets papirarbejde og selskabelighed ikke.

Konflikten mellem Høgsbro og Knudsen blev først afsluttet i 1862, da Høgsbro opgav sin forstanderstilling og Knudsen søgte ansættelse hos Christen Kold.

Den unge cand. teol. Ludvig Schrøder trådte til som ny forstander. Han var oprindeligt betaget af Knudsens synspunkter, men da han tiltrådte stillingen, accepterede og videreførte han Flors undervisningsplan. På det tidspunkt var skolen kommet i god gænge, og Schrø-



Cornelius Appel i midten i bageste række med sit karakteristiske hvide skæg sammen med et af sine mange pigehold ca. 1880. (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødding).

der kunne forestå det længe nærrede ønske om bl. a. en større forsamlingsal og gymnastiksal. Tidspunktet for de store nybyggerier var imidlertid uheldigt. Elevtilmeldingerne til vinterholdet 1863-64 gik trægt. 31 elever havde meldt sig. Baggrunden herfor var den stigende udenrigspolitiske spænding mellem Danmark og Det tyske Forbund.

#### 1864-1919

I løbet af vinteren 1863-64 forlod flere elever højskolen p. gr. a. indkaldelser til militærtjeneste. Da vinterskolen sluttede den 1. maj 1864, var der 12 elever tilbage. Sommerskolen blev aflyst, og i juni forlod alle lærerne skolen.

Da freden endelig blev underskrevet i Wien, og det var klart, at de tre hertugdømmer måtte afstås, meldte spørgsmålet sig hurtigt, om det var muligt at få højskolen i gang igen. I vinteren 1864-65 kom der klarhed over spørgsmålet. Ludvig Schrøder og Heinrich Nutzhorn havde i mellemtiden udset sig en bygning i Askov til ny højskole, mens Cornelius Appel, der var fordrevet fra sin lærergerning ved seminariet i Tønder, allerede i maj 1865 startede en højskole for piger i Rødding Højskoles bygninger.

Der herskede imidlertid uklarhed om der kunne disponeres over Rødding Højskoles ejendom til at hjælpe højskolen i Askov i gang. Uklarheden hang sammen med et stærkt ønske hos de slesvigske medlemmer af skolens bestyrelse Bunde Refslund d.æ. og H. D. Kloppenborg om at få højskolen i gang igen som karleskole. Flors holdning var imidlertid klar. Ved Rødding Højskole havde han aldrig forstået dens ejendom, men dens virksomhed, og han mente, at det ville være af større gavn, om denne virksomhed blev flyttet nord for Kongeåen. Der ville den fortsat og uforstyrret kunne være til nytte for slesvigerne. Som hjælp til at starte Askov Højskole, eller

som Schrøder døbte den: Flors Højskole, måtte Rødding overdrage næsten hele sin kassebeholdning, undervisningsmaterialer, indbo og andet, der var nødvendigt for at få den nye højskole i gang.

Højskoleejendommen blev bevaret for slesvigerne. Rødding Højskoleforening, bestyrelsen og tillidsmænd fortsatte, og i januar 1867 blev C. Appel indsat med samme myndighed med hensyn til højskolens ejendom som tidligere forstandere.

Snart mærkede man de preussiske myndigheders tryk ved kravet om opløsning af højskoleforeningen. Den blev opløst i juni 1867, og den siddende bestyrelse fik uindskrænket fuldmagt til at råde over den opløste forenings ejendom.

C. Appel drev pige-højskole frem til 1885, naturligvis besværet af myndighedernes kontrol og krav.

Ved siden af højskolevirksomheden voksede gradvist en frimenighed frem. Sognepræsten Hans Sveistrup, som var stærkt engageret i højskolens aktiviteter siden sin ansættelse i Rødding i 1861, måtte forlade præsteembedet i 1867, da han ikke ville aflægge embedsbed til den preussiske stat. Frem til 1870 holdt han opbyggelige søndagsforsamlinger på højskolen og blandt bønderne i omegnen. Men arbejdet blev for besværligt, og i 1870 fik han præsteembede umiddelbart nord for grænsen i Vejen-Læborg sogne. Herfra kom hans virksomhed sammen med C. Appels utrættelige virke til at danne grundlag for oprettelsen af frimenigheden i Rødding i 1874 med C. Appel som præst.

Da C. Appel p. gr. a. sygdom måtte opgive højskolevirksomheden i 1885 og i 1887 præstegerningen, måtte de tilbageværende medlemmer af den gamle højskoleforenings bestyrelse tage stilling til frimenighedens udtalte ønske om at overtage ejendommen. At genoptage

højskoleundervisningen var udelukket. Resultatet blev, at ejendommen blev solgt til frimenigheden i efteråret 1889. For de indkomne penge oprettedes Rødding Højskolelegat, og de resterende medlemmer af bestyrelsen - og eventuelle efterkommere af den - fik til opgave at bestyre det.

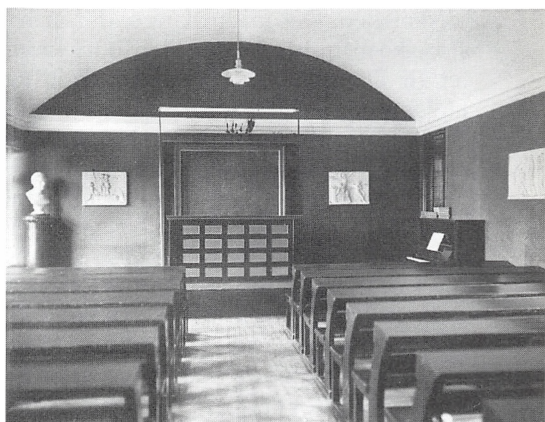
### *Rødding Højskole genåbnes efter Genforeningen*

Udsigten til Nordslesvigs genforening med Danmark skabte nye muligheder. Efterkommere af de gamle legatbestyrere: landbrugslærer Hans Appel, overlærer Hjalmar Høgsbro og fabrikant Jens Schrøder, modtog i januar 1919 en henvendelse fra frimenighedens præst Nis P. Lycke om genåbning af højskolen.

Det blev besluttet i foråret 1919 at genoptage højskolevirksomheden fra november 1920. Frimenigheden afstod højskolegården uden betaling til legatbestyrelsen mod dennes overtagelse af gælden. En ny højskolebestyrelse på syv medlemmer blev sammensat.

En af de ledende kræfter i genrejsningen af højskolen var gårdejer Mads K. Gram fra København. Som ny forstander pegede han på et barnebarn af Cornelius Appel, Erik Appel, som på det tidspunkt var højskolelærer på Roskilde Højskole og gift med Herdis Høgsbro, et barnebarn af Sofus Høgsbro. Begge accepterede tilbuddet og flyttede den 1. april 1920 ind på højskolen. Med disse slægtsbånd syntes den historiske ring sluttet tilbage til de første forstandere, og valget af de to skulle derfor repræsentere en kontinuitet.

Erik Appel forpagtede højskolevirksomheden og højskolegården med 85 td. land. Han skulle selv afholde alle udgifter til driften og til gengæld have indtægterne fra elevbetalingen, gården og statstilskuddet. Ellers havde han frie hænder til at drive en almindelig dansk



*Foredragssalen med busten af Chr. Flor i hjørnet.  
(Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødding).*

folkehøjskole uden særlige fagdelinger. Højskolen skulle gennem en omfattende ombygning og restaurering for at den kunne modtage de planlagte ca. 75 elever. Den 4. maj 1920 begyndte byggearbejderne på østfløjen. Det var med nød og næppe, at man nåede at blive færdige til elevmodtagelsen den 7. november 1920.

Skolens start var ikke uproblematisk. Dyrtiden efter krigen ramte Sønderjylland særligt hårdt. Den anslåede pris for byggeriet blev overskredet med næsten 200.000 kr., og ved prioriteringen blev ejendommen behæftet med en meget stor gæld. På en måde gentog historien sig fra 1844.

### *Optimisme og nedgang*

Afstemningen i de to zoner i februar og marts 1920 om, hvor grænsen skulle ligge, havde efterladt Flensborg og et dansk mindretal på den tyske side af grænsen. Den hårde valgkamp var endnu i frisk erindring hos tilhørerne ved åbningsmødet den 7. november.

Erik Appel tilsluttede sig den såkaldte Aabenraa-linie. Grænsen lå dér, hvor den folkelige selvbestemmelse havde

ønsket den. Det faldt mange, der af historiske grunde ønskede Flensborg knyttet til Danmark, for brystet. Rødding Højskole svigtede sine historiske rødder, mente de. Men Erik Appel fastholdt, at Rødding Højskole hverken kunne eller skulle genopstå som et »åndeligt Dannevirke«. Den skulle placere sig som en almindelig dansk folkehøjskole på linie med andre i kongeriget, men naturligvis deltage i og forbinde sig med det folkelige liv i Sønderjylland. Nationalitetskampen kunne således ikke blive et samlingsmærke for skolen.

Ligesom på andre højskoler indrettedes undervisningen i to semestre: et vintersemester på 5 måneder for mænd og et sommersemester for kvinder på 3 måneder. Dagene formede sig som en vekselvirkning mellem foredrag og lektioner. Det historisk-poetiske blev fremhævet i foredrag med emner fra Danmarks historie og verdenshistorie samt litteratur. Flors gamle undervisningsplan lå stadig i nogen grad til grund for undervisningsudbuddet. Naturfagene: fysik, kemi, geometri, bogholderi og botanik var fortsat at finde på elevernes skema.

På det første elevhold mødte 74 elever frem, men i de følgende år faldt elevtallet til omkring 20-30 år pr. år. Tilbagegangen søgte Erik Appel at imødegå ved i 1923 at introducere delingsføreruddannelse i gymnastik på højskolen under ledelse af Frede Hansen, der var uddannet fra Ollerup Gymnastikhøjskole. Det blev imidlertid ikke skolens redning. Selvom også andre højskoler i tiden efter 1920 oplevede en elevnedgang, blev det særligt smertefuldt for Rødding Højskole og Erik Appel, fordi økonomien i forvejen var særdeles anspændt.

I 1925 måtte Erik og Herdis Appel meddele styrelsen, at de stillede deres embede til dens disposition. De havde forventet en yderligere opbakning bag deres bestræbelser, men styrelsen accep-

terede deres opsigelse. Rygtet om Erik Appels afsked spredtes, og tilmeldingerne til sommerskolen i 1926 blev derfor så små, at den måtte aflyses.

#### *Forstanderskifte i 1926*

Styrelsen så sig om efter en afløser for Erik Appel. Valget faldt på højskolelærer Hans Lund. Han havde på det tidspunkt undervist ved Askov Højskole i 9 år og havde skabt sig et ry som dygtig højskolelærer og solid historiker. Han var blandt de unge højskolefolk, der fandt fornyet inspiration til deres højskolearbejde i bl. a. de nye europæiske landes forsøg med demokrati og oprettelsen af Folkeforbundet, som de betragtede som et verdensparlament med mulighed for at bilægge fremtidige konflikter. Han havde desuden udgivet flere historiske afhandlinger, bl. a. Sofus Høgsbros »Brevveksling og Dagbøger« I-II.

Midt i august 1926 ankom Hans Lund (35 år) og Ellen Margrethe Lund (33 år) til højskolen. Allerede ved åbningsmødet var den nedadgående elevudvikling vendt. 72 elever var mødt frem den 7. november 1926 til Lunds åbningstale. I den fremhævede Lund, at undervisningen på højskolen skulle bæres af en fri og åben samtale med respekt for kendsgerningerne. I historien, litteraturen og i kristendommen ville Lund hente de værdier, der rakte ud over classesamfundet, og fremfor at adskille, ønskede han at bidrage til at smede klasserne sammen i en folkelig fællesskabsfølelse.

Som liberal af indstilling - alt andet ville have været utænkelig på Rødding Højskole på det tidspunkt - var Lund uden tvivl bekymret for de skærpede klasse modsætninger, som havde vist sig med styrke efter 1. Verdenskrig, og som havde båret arbejderklassen frem til en position som regeringsbærende i den før-

ste arbejderregering under Thorvald Stauning fra 1924-26.

Fremfor alt havde Lund et ønske om at skabe en historisk skole. Hvordan han ville formidle historien til eleverne fremgår af hans åbningstale: »vi vil mindre prøve at give tingenes tolkning end tingenes tale. Det er ikke vor opfattelse af tildragelserne, der er højskolens hemmelighed, og som det i mødet mellem ungdommen og folkets minder kommer an på. Det, vi tror på, er de historiske begivenheders egen indre kraft - til at kaste lys over menneskers liv, klare kræfterne mod hinanden, føde ny styrke, kalde på det beslægtede og rejse det til liv, åbne de vide udsigter og lade os føle den dybe sammenhæng bag overfladebegivenhedernes blændværk«<sup>(5)</sup>.

Programudtalelsen indebar ikke en absolut objektivitet og neutralitet. Det var målet ved hjælp af den nationale historie at skabe den fornødne sammenhæng mellem fortid og nutid, mellem håndens og åndens arbejde. En særlig betydning fandt Lund i bondens liv og gerning. Bondesindet og bondelivet blev den ideologiske nøgle i Lunds historiesyn i en sådan grad, at Rødding Højskole i den lange periode fra 1926-52 foruden at være en højskole, hvor vægten blev lagt på historien, også kan betegnes som en bondehøjskole. Det bekræftes af elevkredsen, som for 99 % vedkommende havde deres umiddelbare sociale baggrund i landbrugsmiljøet.

Lund fastholdt denne synsvinkel på historie og bondeliv gennem sit 26 år lange virke som forstander for højskolen, uanset det omgivende samfund var i hastig forandring mod et industrisamfund.

### *Elevtilslutning og undervisning*

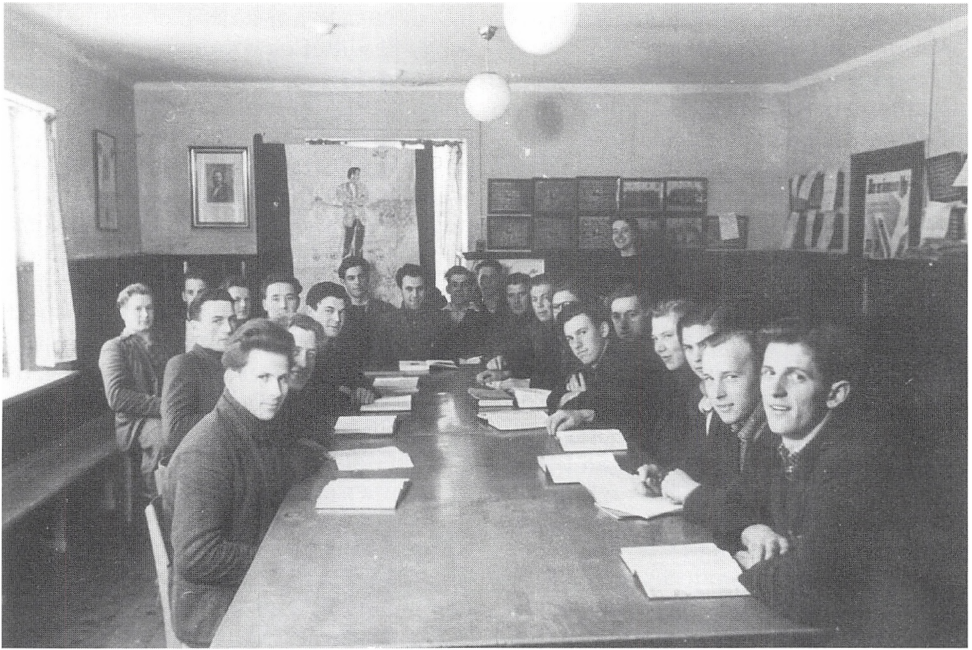
Med udmeldingen ved åbningsmødet og Lunds indstilling til bonden og bondens tilværelse, udviklede Rødding sig hurtig

til en stor højskole. Eleverne strømmede til vinter og sommer.

Allerede ved vinter- og sommerholdene i 1928-29 meldte langt over 100 elever sig på skolen. Lund måtte udbygge skolens værelseskapacitet. Bortset fra årene fra 1932-39, hvor elevtallet faldt noget p. gr. a. den økonomiske krise, var der konstant langt over 100 elever både sommer og vinter. Særligt krigsårene lagde et pres på skolens kapacitet, da langt over 140 elever meldte sig pr. semester. Henved 6.000 elever frekventerede Rødding i Lunds forstanderperiode fra 1926-52.

Den ugentlige undervisningstid var på 47 timer incl. lørdag. Der undervistes fra 8.00 om morgenen til 18.30 med 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub>-2 timers middagspause. På vinterskolen på 5 måneder blev foredragssalen flittigt benyttet. I mindst 3 lektioner dagligt var holdene samlet til foredrag om Danmarkshistorie, emner i nordens historie, den sønderjyske historie eller verdenshistorie, aktuelle europæiske begivenheder og samfundslære. I dansk blev eleverne delt i hold alt efter, hvor dygtige de var. Kort efter elevernes ankomst skrev de en stil, hvorefter lærerne sammensatte holdene. I gymnastikken deltes holdet efter, om man ønskede gymnastiklederuddannelse og dermed kompetance til at lede den frivillige gymnastik i hjemsoget eller ej. Regning, bibelkundskab, hjemstavnslære, litteraturlæsning, sang, folkedans, sundhedslære og endelig fire timers landbrugskundskab var andre fag på elevernes skema.

Sommerskolen på tre måneder for pigerne havde også tre timer fælles foredrag om dagen. Vægten blev i højere grad lagt på litteraturen end historien. Pigerne blev også opdelt i danskhold som karlene. Derudover havde de regning, sang, litteraturlæsning, sundhedslære, praktisk sygepleje, en del timer i håndgerning, bibelkundskab og endelig



Højskolelærer Nanna Bjelke, bagest i hjørnet, i færd med danskundervisningen i slutningen af 1940'erne. (Foto: Lokallhistorisk arkiv, Rødding).

blot et par timer i samfundslære. Også pigerne blev delt alt efter, om de ønskede en delingsføreruddannelse eller blot ville deltage i de almindelige gymnastiktimer.

Kønsrollemønstret afspejlede sig i fagudbuddet og i længden af opholdet. Pigerne blev i undervisningen rettet mod det nære, hjemlige som vordende husmødre, mens karlene fik en solid indføring i historie, særligt den danske historie, samfundets opbygning og karakteristika. De trænedes yderligere i det politiske systems funktionsmåde ved det traditionelle 2-dages folketingsvalg på skolen. Karlene fik dermed forudsætninger for at tage del i foreningslivet og det politiske liv - det udadvendte.

#### *Arne og Mette Fog Pedersen*

Den 31. marts 1952 meddelte Lund bestyrelsen, at han og hans kone fandt ti-

den inde til at trække sig tilbage fra forstanderstillingen fra 1. oktober. I de sidste par år var elevtallet faldet til det halve af det, den havde været på i 1940'erne. Efterkrigstiden krævede nye kræfter og nye synsvinkler.

Bestyrelsen besluttede sig ret hurtigt for at bede Arne og Mette Fog Pedersen om at overtage forstanderhvervet. I mere end ti år havde begge undervist på højskolen under Lund, men i 1950 havde Arne Fog Pedersen taget mod stillingen som foredragschef ved Danmarks Radio. Det viste sig, at han først kunne frigøres 1. april 1953, og Lund ønskede ikke at tage endnu en vinterskole alene. Udgangen på forhandlingerne blev, at Rødding Højskole lukkede i vintersemesteret 1952-53. Den fik dermed endnu et afbræk i sin virksomhed som i 1848, 1864, 1870, 1885 og 1926.

Vinterhalvåret 1952-53 blev benyttet

til en gennemgribende reparation af højskolen. Samtidig blev skolen omdannet til en selvejende institution. Undervisningsministeriet skulle herefter godkende valg af forstander, og denne skulle ansættes på fast løn. Derudover skulle højskolen og landbruget drives for selskabets regning, ikke forstanderens.

### *Kontinuitet og forandring*

Det nye forstanderpar tiltræden betød ikke noget brud i højskolens dagligdag. I hovedsagen blev linien og semesterrytmen videreført. Begge havde de fået deres højskoleforståelse gennem deres virke under Lund.

Fog Pedersen lagde som Lund vægt på fællesskabsfølelsen. Han frygtede en værdimæssig opløsning som følge af den stærke specialisering i industri, uddannelse og samfund i det hele taget. Denne udvikling ville indsnævre den enkeltes univers og splitte samfundet fremfor at samle det om de fælles folkelige værdier. Fog Pedersen talte ikke om bondesind og bondeliv. Tiden var en anden. Industrien og bymiljøet blev stadig mere toneangivende, og landbruget blev i 1950'erne et erhverv i defensiven. Flere og flere elever ville i de kommende år møde højskolen uden erfaring fra landbruget og uden bevidstheden om de traditionelle bånd i sognets forenings- og sociale liv.

En forandring indførte det nye forstanderpar. Vinterskolen blev omdannet til fællesskole for mænd og kvinder. Naturligvis var kønnene behørigt adskilte på hver deres værelsesgange. Det var først omkring 1970, at kønnene fik lov til at bo på de samme elevgange. Konsekvensen af denne nyskabelse blev, at flere og flere piger søgte til vinterskolens fem måneder fremfor sommerskolens 3 måneder.

I 1959 omdannedes derfor også sommerskolen til fællesskole, og semestret

blev udvidet til 4½ måned. I modsætning til Lund-perioden lykkedes det imidlertid aldrig at udvikle en velbesøgt sommerhøjskole. Karlene kom fortsat på vinterskolen, og da pigerne i stigende grad søgte den, voksede den kraftigt. I midten af 1960'erne nåede elevtallet på vinterskolen op på ca. 180. Sommerskolen manglede mændene. Derfor svingede elevtallet her omkring 50-70 elever pr. semester, hvilket skabte problemer med at udnytte den stærkt voksende lærergruppe. Med udligningen mellem vinter og sommer forsvandt den gamle kønsopdelte undervisning.

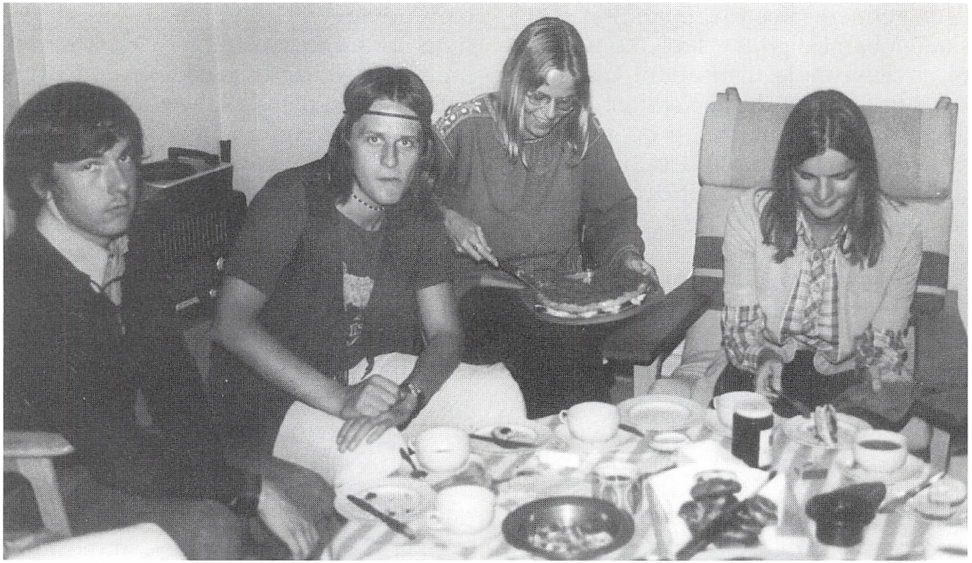
Mens Rødding Højskole i høj grad bar på en kontinuitet fra Lund-perioden, skiftede den imidlertid karakter i 1960'erne fra en udpræget landboskole til en skole med elever fra flere sociale lag og især fra byerne. De moderne tider bankede på. På sommerskolen i 1960 blev det bemærket, at København var den egn, der kom flest elever fra.

### *Forandringer i samfundet og på højskolen*

I 1960'erne blev verden i stigende grad internationaliseret og opbrudspræget med en stigende afvandring fra landbruget til de hastigt voksende byer. Velstanden voksede, folks forventninger voksede, uddannelseslængden voksede, det samme gjorde den offentlige sektor og industrien. En meget stor del af højskolens elever havde realeksamen, en mindre, men voksende del studenterekamen. Gennemgående stillede eleverne større krav til undervisningen og lærerne end tidligere. I det ydre kom kønnene til at ligne hinanden. Drengene fik længere hår og pigerne kortere, og de fik begge lange bukser på. Ligheden blev synlig.

Ændringerne slog for alvor igennem på højskolen fra 1969. Erfaringerne stødte i stigende omfang sammen generationerne imellem. De unge mente, at deres





*Elevsamvær omkring 1970. Bemærk, hvordan kønnene havde nærmet sig hinanden i hårlængde og påklædning. (Foto: Rødding Højskole).*

synspunkter og meninger var mindst lige så gode og lige så værdifulde som den ældre generations. At lytte til forstanderens forjættende ord havde ikke længere samme tiltrækning som tidligere.

På højskolen tog man konsekvensen heraf og skar drastisk ned på fællestimer som samfundslære og foredrag og indførte i stedet nye fag som f.eks. keramik, batik/vævning samt mulighed for mere og anden sport end gymnastik. I 1971 var der kun én daglig fællestime tilbage.

#### *»En ny skole rejses«*

Efter 25 år med sparsommelighed og økonomisk opfindsomhed, vendte situationen i 1940'erne. Det gamle rentefrie lån optaget i 1919/20 blev eftergivet af næsten alle långivere, og i forbindelse med skolens 100-års jubilæum i 1944 blev der ydet nye bidrag med henblik på ombygning af højskolen.

Byggeplanerne blev ikke til noget i 1940'erne, men skolens formue voksede

støt. Fra slutningen af 1950'erne blev der taget hul på forbedringer og udvidelser på højskolen og i lærerboligerne.

Den nye generation af bestyrelsesmedlemmer så med velvilje på Fog Pedersens mange projekter. De havde ikke den gamle bestyrelses frygt for, at der skulle følge politiske bindinger med lånene. De vurderede snarere de favorable statslån ud fra en rent økonomisk synsvinkel. Omkring 1970 fremstod højskolen som en gennemmoderniseret skole med alle moderne faciliteter.

#### *Højskolen demokratiseres*

De fundamentale ændringer på højskolen omkring 1970 havde Fog Pedersen næppe fuld føling med. Han var i 1968 blevet udnævnt til kirkeminister i VKR-regeringen, og måtte opholde sig i København en stor del af tiden. I hans fravær konstitueredes i første omgang højskolelærer Thomas Rørdam og senere højskolelærer Christen Damgaard Nielsen.

Bestyrelsesmedlemmerne var i begyndelsen tilfredse med Fog Pedersens engagement, men snart blev de bekymrede for, at skolen skulle lide under hans fravær. Flere gange opfordrede de ham til at opgive sin ministerpost, men forgæves. Fog Pedersens autoritet kunne de ikke rokke ved. Han blev siddende hele regeringsperioden ud.

Da han vendte tilbage til højskolen, var den almindelige demokratisering af ledelsesfunktionerne i samfundet også slået igennem dér. Den nye højskolelov fra 1970 krævede oprettelse af et lærerråd, som skulle have medindflydelse på den daglige tilrettelæggelse af højskolevirksomheden. Eleverne krævede medindflydelse. Der blev indført et fællesmøde, hvor elever og lærere tog stilling til fælles anliggender. Forstanderens hidtidige suveræne autoritet måtte opgives. Fog Pedersen oplevede derfor, da han vendte tilbage den 1. oktober 1971, at skolen var befolket af en anden type elever, som ikke accepterede den traditionelle patriarkalske forstanderautoritet. I 1976 tiltrådte han, på socialdemokraten, udenrigsminister K. B. Andersens opfordring og indstilling, posten som generalkonsul i Flensborg.

#### *Den almene højskole under pres*

Fog Pedersen og Lund havde sammenlagt været forstandere i 49 år. I de følgende 18 år gik skolen gennem tre forstander skift, hvilket vidner om, hvor arbejdskrævende og omskiftelig forstandergerningen blev. De stadig hurtigere forandringer i det omgivende samfund og i elevernes opfattelse af skolen stillede dens forstandere, lærere og øvrige personale over for justeringer og ændringer i fagudbud, skoletimer, eksperimenter med undervisningen, diskussioner om skolens linie og ikke mindst gentagne opstramninger. Det afstedkom brydninger i personalegruppen. De man-

ge års kontinuitet båret af Lunds og Fog Pedersens forstanderautoritet og højskolesyn blev afløst af nødvendige omskiftelser i de følgende år.

Som Fog Pedersens afløser valgte bestyrelsen valgmenighedspræsten Poul Bredsdorff. Poul og Bodil Bredsdorff ankom i efteråret 1978 til en stor skole med et stort personale: 19 lærere, hvoraf hovedparten var fastansatte, og dertil personale i landbrug, køkken, gartneri, pedel, kontor og rengøring - i alt ca. 35 personer. De kom til en skole, hvor elevsøgningen samtidig var for nedadgående fra 120-140 elever i de første år af 1970'erne til 75-90 elever i de sidste år af årtiet. Skolens økonomi forværredes i disse år, og de skulle overtage en skole i skyggen af den autoritet, Fog Pedersen havde opbygget gennem årene. Det lykkedes ikke for dem at vende udviklingen, og i 1978 trådte Kirsten og Erik Overgaard til som nyt forstanderpar.

For både Poul Bredsdorff og Kirsten og Erik Overgaard var det væsentligt at fastholde højskolen som stedet, hvor forskellige samfundsgrupper mødtes, og hvor fællesskabet, på trods af forskellighederne, skulle udvikles. Den måtte være et forum, hvor fortid og nutid kunne bindes sammen i den enkeltes søgen efter identitet og ståsted i tilværelsen. I en stadig mere specialiseret og fagopdelt verden måtte den almene højskole derfor fastholde sin identitet som et tilbud til det hele menneske.

Det var dog påkrævet med fornyelse. Allerede fra omkring 1970 introduceredes nye fag på højskolen. I de følgende 10-15 år fik de kreative fag en ligeværdig placering ved siden af de klassiske højskolefag som historie, samfund, sprog og litteratur. Eleverne mødte i stigende grad frem med en længere skolegang bag sig, og mange af dem var mere tiltalte af ikke-boglige fag. Den stigende interesse for de kreative fag førte til bygnin-



*I 1980'erne kom praktiske aktiviteter i stigende grad til at indgå i højskolelivet. Her ses elever i gang med at luge mellem kål og løg. (Foto: Rødding Højskole).*

gen af et helt nyt hus i 1982: Solgården. I bygningen blev der bl. a. skabt rammer om vævning, plantefarvning, foto, grafik og tegning. Den almene højskole bredte med andre ord sit fagprogram ud, så det kunne appellere til alle menneskets sanser.

I undervisningen eksperimenterede man med halve og hele sammenhængende undervisningsdage og -uger, hvor eleverne kunne fordybe sig i forskellige emner eller i et fælles emne. F.eks. var to uger skemafrie på forårsskolen i 1982. I den ene uge arbejdede man på tværs af fagene med emnet »fritid og fri tid«. Den anden uge var knyttet til den nye fagstruktur med periodefag eller hovedfag med et højere timetal end andre fag, nemlig: historie/samfund, energi, gymnastik-lederuddannelse, filmproduktion, kera-

mik, vævning samt rytmisk musik og sammenspil.

En yderligere grund til, at den projekt- eller temaorienterede undervisning vandt frem, var, at mange unge kom på skolen uden praktiske arbejds erfaringer som tidligere elever. De unge fra landbomiljøerne forsvandt gradvist, og højskolen fik i stigende omfang sine elever fra »højskoleuvante« kredse. De havde ofte en længere teoretisk skolegang bag sig. I temaerne var der bl. a. mulighed for at kombinere praktiske aktiviteter med den teoretiske undervisning. Princippet kunne dog også overføres til den daglige undervisning. F.eks. blev der bygget vindmølle, anlagt en økologisk have og bygget et biogasanlæg.

Det lykkedes at vende den nedadgående elevsøgning. Mellem 1980 og 1985

var skolen velbesøgt. Det var en udvikling, alle højskoler mærkede i 1980'erne, men den almene højskole viste sig dog at være meget følsom over for udsving i elevernes interesser. Den liberale højskolelov fra 1970 havde gjort det lettere at oprette højskoler, og i midten af 1980'erne var antallet af højskoler nået op på 100. Da elevsøgningen vendte i midten af 1980'erne, blev Rødding hårdt ramt. De mere specialiserede højskoler klarede sig bedre.

Elevtallet faldt i årene frem til 1988 til mellem 20 og 30 elever pr. semester. Ikke siden Erik Appel var man nået så langt ned. Endnu en omlægning af skoleterminerne i 1987 vendte ikke udviklingen. Skolens overskud i begyndelsen af 1980'erne blev igen vendt til underskud, og det blev stadig vanskeligere at klare den voksende rentebyrde. Dertil kom problemer med landbruget. Det kunne ikke længere drives rentabelt, og pr. 1. januar 1989 blev dyrene solgt og jorden bortforpagtet. En epoke og fast bestanddel i højskolens hele liv var slut. I medarbejdergruppen skete der reduktioner for at tilpasse skolen til udviklingen.

### *Forstanderskifte i 1988*

Med fornyet energi tog den nye forstander Dorthe Esbjørn Holck og Niels Holck i efteråret 1988 fat på at få vendt elevudviklingen, at styrke undervisningen og at modernisere højskolen.

Den blev underkastet en omfattende renovering. Elevværelserne i hovedbygningen og i elevfløjen, skolestuer, opholdsrum og hele østfløjen blev ombygget og istandsat. I det hele taget blev faciliteterne ført op til elevernes krav i dag. Det indebar en reduktion af antal sengepladser ud fra et ønske om at drive højskole med plads til ca. 75 elever.

I undervisningen fastholdt man periode- eller hovedlinietanken fra Kirsten

og Erik Overgaard. Der blev lagt vægt på både traditionelle højskolefag som historie og litteratur og på at introducere nye hovedfag som f.eks. matematik. Hovedlinierne var: litteratur, historie, keramik, tekstilkunst, matematik og musik. Dertil kom en række valgfag af kortere eller længere varighed. De lange forløb i liniefagene - 16 uger om efteråret og 20 uger i foråret og med 10 timer ugentligt i hovedfagene - skulle give eleverne mulighed for fordybelse midt i den hektiske højskoledag.

Det var ikke nogen ubetinget succes. Elevtallet lå konstant på 40-50 elever pr. semester, hvilket var i underkanten af, hvad højskolen økonomisk kunne klare. Dertil kom yderligere nedskæringer i den offentlige støtte til højskolerne. Derfor måtte der gennemføres en meget stram økonomistyring med nedskæringer og klare prioriteringer af de sparsomme penge. Denne håndfaste og konsekvente politik førte til, at skolen siden 1991 har kunnet præstere pæne overskud og dermed givet sig selv større handlefrihed.

Efter endnu en omlægning i skoleterminerne i 1992, hvor der blev åbnet for, at elever kunne deltage i kortere forløb, og en ændring i fagsammensætningen, som gav eleverne flere valgmuligheder, vendte elevsøgningen. I 1992 var elevtallet på vej op, og skolen er i dag - 1994 - fuldt optaget. Den almene højskole i Rødding har vind i sejlene.

### **Henvisninger:**

1. SøJy Årb 1890, s.125.
2. Th.Roust: Chr.Flor. Kbh.1923, s.148-49.
3. Chr. Flor: Beretning om Folke-Højskolen i Rødding. Kbh. 1846, s.13.
4. Chr. Flor: Beretning om Folke-Højskolen i Rødding. Kbh. 1846, s.22.
5. Årsskrift. Rødding Højskole 1926, s.25-26.

Der henvises i øvrigt til Käthe Z. S. Pedersen og John Pedersen: Rødding Højskole 1844-1994. Rødding. 1994.

# Christian Flor

Af JENS PETER ÆGIDIUS

*Christian Flor var en af pionererne i den danske bevægelse i Sønderjylland. Han blev professor i dansk ved universitetet i Kiel i 1826. Herfra virkede han for at styrke det danske sprogs stilling i Sønderjylland. Sin vigtigste indsats ydede han som manden bag verdens første folkehøjskole - Rødding.*

Ved siden af navne som Peter Hiort-Lorenzen, Laurids Skau, Peter Christian Koch, Frederik Fischer, Christian Paulsen - blandt sønderjyder kendte navne fra den nationale kamptid i 1830'erne og 1840'erne - er vel også navnet Christian Flor bekendt, men vistnok ikke helt i samme grad som de andre? Han var, i modsætning til alle de andre, ikke indfødt sønderjyde men københavner. Og dog var han, i hvert fald hvis vi skal tro ham selv, den aktør i »den sønderjydske folkevækkelse«, som allertidligst var vågen og på færde. Han og hans kollega Christian Paulsen, begge professorer ved det ærketyske universitet i Kiel, var dem, som satte vækker-klokken i gang, så den dansktalende del af det daværende her-tugdømme Slesvig kom på banen og vandt fuld bevidsthed om sit danske sprog og sin danske nationalitet.

En sådan bevidsthed var der næppe spor af, da Flor kom til Kiel i slutningen af året 1826, et halvt år efter kollegaen Chr. Paulsen, og straks efter begyndte sin virksomhed som dansk lektor ved universitetet. Han var da 34 år gammel, nygift og kom fra et godt præsteembede på Vestsjælland. Her havde han været i fire og et halvt år og var blevet forlovet med den stedlige gods- og kirkeejers datter.

Man kan nok sige, at han ved det bytte kom fra dynen i halmen. Lektorløn-



*Christian Flor. (Gengivet efter Johann Runge: Sønderjyden Christian Paulsen)*

nen var mager og kunne langt fra stå mål med, hvad præsteembedet gav af indtægt. Anseelse var der heller ikke knyttet til det danske lektorat; men Flor synes at have fået det mest mulige ud af den professortitel, man havde været så venlig at give ham, en titel som ellers hverken lønmæssigt eller med hensyn til indflydelse havde noget indhold. Som en elskværdig og omgængelig mand med en elegant og intelligent kone lod han sig inddrage i selskabeligheden i byens akademiske kredse og blev dér venligt nok modtaget. Godt et års tid efter sin ankomst til Kiel skrev han til den senere biskop J. P. Mynster i København: at han havde det »i huslig (privat) henseende: fortræffeligt; i selskabelig henseende: ogsaa godt«; men i »borgerlig henseende« (ud fra en politisk betragtning) var han ikke så tilfreds. Han havde gjort den erfaring at

»Kløften imellem tysk og dansk er stør-

re end jeg i begyndelsen troede ... jeg kan ikke fortie for mig selv, at holstenerne i grunden har foragt for eller uvilje mod alt dansk...«

Privat lykke, gode sociale relationer og så den bagvedliggende bevidsthed om dybe nationale modsætninger, det blev Chr. Flors situation gennem det meste af den tid, han var i Kiel. Disse tidlige erfaringer må have lagt grunden til hans overbevisning om, at »helstaten«, som kongerne Frederik VI og Christian VIII og deres regeringer satte så meget ind på at bevare, var en umulighed og en ulykke. I de sidste af de 18 år, han blev i Kiel, tog de nationale modsætninger, som ellers blot havde ulmet under overfladen, i den grad til i styrke, at det blev utåleligt for ham og hans familie. I Kiel var man efterhånden kommet til at anse ham for en af hovedmændene bag den »danske propaganda«, som man gav skylden for den voksende konfrontation mellem de to nationaliteter i Slesvig. For så vidt ikke uden grund. Men selv betragtede han sagen i et andet lys: han havde opmuntret de danske sønderjyder til at ryste den tyske politiske, sociale og kulturelle dominans i deres eget land af sig og blive sig deres nationale tilhørsforhold til Danmark bevidst og hævde deres ret til at være danske. Det havde han gjort med en god samvittighed og med oprejst pande fra sin bopæl midt i slesvigholstenismens hovedstad, hvad der nok kunne kræve en god portion civilkurage.

Den enkeltbegivenhed, som mere end nogen anden gjorde det klart, at der var tale om en skæbnekamp mellem to stærke partier, var den episode i Stænderforsamlingen i Slesvig den 11. november 1842, da Peter Hiort-Lorenzen overraskende begyndte at tale dansk - efter indtil da altid at have talt tysk - og »vedblev at tale dansk« trods voldsomme protester fra forsamlingens tysktalende og

tysksindede flertal. Det var en villet provokation, og den havde også den tilsigtede virkning. I stændersalen stod Hiort-Lorenzen i det afgørende øjeblik alene. Siden fik han en vis støtte af sine fæller i den lille danske gruppe i forsamlingen, da de vendte tilbage fra nogle dages »ferie«. Men bagved i kulisserne stod Flor. Hele året forud havde han ivret for, at de danske deputerede i Stænderforsamlingen skulle tale dansk som en demonstration, der kunne gøre det klart, at der virkelig eksisterede en dansk befolkning i hertugdømmet. Et faktum som tilhængerne af ideen om »Slesvig-Holsten« ønskede at ignorere. Flor opholdt sig i Slesvig et par dage lige omkring Hiort-Lorenzens første udspil, og de to har sandsynligvis rådslået om den forestående »aktion«. Flor måtte tilbage til Kiel. I de følgende dage og uger gik brevene tæt mellem Hiort-Lorenzen i Slesvig og Flor i Kiel - uden om den regulære postbefordring, som de mistroede i den højspændte situation. Hiort-Lorenzen rapporterede og lod sig råde med hensyn til strategien. Flor bragte hans beretninger om oprinerne i stændersalen videre til kongen, gennem dennes kabinetssekretær J. G. Adler, for at Christian VIII ikke skulle nøjes med det ensidige billede, der blev tegnet for ham af de slesvig-holstensk sindede regeringsmænd i det »tyske kancelli«.

I de følgebrevne, Flor sendte med Hiort-Lorenzens situationsrapporter, antydede han over for Adler - med adresse til kongen - faren for, at de nordslesvigske bønder ville rejse sig til opstand, hvis ikke kongen greb ind i begivenhederne i Stænderne til fordel for Hiort-Lorenzen. Det var derfor en skuffelse for Flor, at bønderne ikke ved Laurids Skaus hjælp lod sig bevæge til nogen demonstration i Slesvig til støtte for Hiort-Lorenzen. I den situation følte han savnet af en opvakt og oplyst, selvbevidst og

dristig ungdom blandt de danske i Nord-slesvig. Måske traf han da beslutningen om at stifte den højskole, som bedre end noget andet ville kunne vække og »op-danske« bondeungdommen dér.

Året efter var den Slesvigske Forening stiftet - med oprettelse af en højskole for unge som et af sine mål. Flor havde fremlagt og fået vedtaget sin plan for en sådan højskole, og det var lykkedes ham at skaffe penge fortrinsvis fra liberale kredse i kongeriget til køb af en gård og foreløbig drift af en højskole. To år efter oprinet i Slesvig var folkehøjskolen i gang i Rødding med Johan Wegener som forstander og 20 ungersvende af den nord-slesvigske bondestand som dens første elever.

Begyndelsen var vanskelig nok for denne undervisningsanstalt af en helt ny slags. I de første måneder svingede Wegener mellem begejstring, rørelse og dyb nedslæthed over, hvor langt han måtte nedstemme sin undervisning, for at karlene kunne tage imod den. Inden to måneder var gået, havde han taget imod et tilbud om et godt præsteembede på Lolland. Straks efter begyndte de første positive virkninger af skolens virksomhed at vise sig hos eleverne i form af voksende åndslivlighed og lærelyst, og kun med vemod og mange tårer tog Wegener afsked med dem og skolen i begyndelsen af maj 1845.

På det tidspunkt havde Flor besluttet midlertidigt at overtage opgaven som forstander og dermed skolens daglige leder for at sikre, at højskolen overhovedet kunne overleve, efter at den »i Wegeners tid svævede i luften og truede med at falde sammen af mangel på jordisk eksistens«, som han udtrykte det i et brev til Grundtvig.

Sidst i maj 1845 forlod da Flor med sin kone og deres 16-årige søn Kiel og flyttede ind på højskolegården i Rødding. Det var en drastisk ændring i familiens situ-

ation, og det blev heller ikke uden problemer. Fru Vilhelmine Flor var skrøbelig og led af nervøse depressioner. Det viste sig yderligere, at hun kun dårligt tålte klimaet i Rødding. Sønnen Christian kom nu til at deltage i højskolens undervisning vistnok som den yngste af de 12 sommerelever, hvoraf de ti var fortsættere fra vinterholdet. Flor selv stilledes der store krav til. Foruden at han var den samlende skikkelse for den sønderjydske folkebevægelse, stod han også med det fulde ansvar for højskolen. Det omfattede både den økonomiske side, hvortil hørte den avlsgård, der var knyttet til skolen, selve undervisningen og hele det daglige liv på og omkring skolen. Dertil kom den aktietegning til et planlagt elevhus, som var i gang, og opsyn med byggeriet, da der hen på sommeren blev taget fat på det. Alle disse udfordringer tog han beslutsomt op. Trods tidvis misstemning og sammenstød i bestyrelsen med de øvrige medlemmer, der fandt ham altfor egenrådig og frygtede, at han kørte økonomien helt af sporet, lykkedes det ham at rodfæste skolen så godt i sønderjydernes og danskernes bevidsthed, at den har kunnet leve videre dér lige siden.

For det første sørgede han for, at skolen blev vel bemanded med lærere. Foruden C. F. Müller, der var begyndt sammen med Wegener, var det landbrugs-læreren H. H. Krarup, som var anbefalet og blev lønnet af Det kongelige danske Landhusholdningsselskab, og læreren i naturvidenskabelige fag, dr. C. M. Poulsen, som Flor havde lært at kende i Kiel. Poulsen var ved siden af Flor den anseeligste i lærerkorpset, en ung og lovende videnskabsmand, hvis navn var med til at hæve den nye skole i anseelse i offentlighedens øjne. Det samme gjorde naturligtvis også Flors eget navn tillige med hans professor- og dokortitel. Flor overtog Wegeners fag: historie - som han

ikke følte sig altfor godt hjemme i. Her kunne han ikke i elevernes øjne måle sig med Wegener, der begejstret kunne fortælle historie i timevis uden manuskript eller noter. Men i sit eget fag, dansk, var han »i sit es«, hvad enten det var elementær læseøvelse eller indføring i den danske litteraturs skatte; det ene var jo nøglen til det andet.

Flor, som »yndede alt, hvad der var livligt, når det blot foregik på anstændig vis«, fik eleverne sat i gang med at indøve sang og dans. Der blev udgivet en satirisk skoleavis, »Corsaren«, øvet skolekomedie, Holbergs »Den Stundesløse« og der blev dyrket fritids- og morskabslæsning. Men ikke mindst fik han dem lokket til, så at sige, at oplære sig selv i demokratiets svære kunst: han fik dem til at oprette en elevforening, hvis love de selv under hans overopsyn formulerede og vedtog. Det drejede sig om vedligeholdelse af orden og gode sæder i deres fælles liv på skolen. Her pålagde de bl. a. sig selv at omgås respektfuldt og sømmeligt med deres danske modersmål, som de forpligtede sig til at tale »så rent og rigtigt som muligt, dvs. som lærerne taler det«. Uanstændig banden og sværgen, anstiftelse af slagsmål og brug af ærekrænkende skældsord blev belagt med pengebøder til den fælles kasse.

Nogen særligt kristelig påvirkning blev der ikke givet på skolen. Alt »hældøret pietisteri« var Flor imod; men en god kristelig ånd og tone ønskede han at opretholde og gjorde sit til det ved bl. a. hveranden søndag formiddag at holde en andagt, hvor han læste en prædiken op, og elevernes sangforening sang for til salmerne. Det »historisk-poetiske« i god grundtvigsk forstand, en påvirkning, der kunne vække eleverne i folkelig retning, skulle være hovedsagen. Det var den linje, Flor fastholdt lige fra sin oprindelige plan gennem den tid, han selv var forstander, og videre gennem hele

den periode, hvor han som direktions-/bestyrelsesformand øvede en afgørende indflydelse på skolens virksomhed.

Men ved siden af denne »humanistiske dannelse« ønskede han en solid naturvidenskabelig og landbrugsfaglig undervisning. I de første mange år og især i perioden mellem krigen (1850-64), da den nationale frontstilling ikke umiddelbart kaldte på det folkeligt-vækende, lå disse to retninger i indbyrdes rivalisering. Flor tilstræbte en balance, idet han lagde vægt på faglig dygtighed, men derudover mere på en grundlæggende dansk, folkelig indstilling hos skolens lærere end på de meninger, de førte i munden. Mennesker havde han en usædvanlig og udviklet sans for, mens ideologi ikke interesserede ham.

Skønt Flor i årene fra 1836 og fremfter - sammen med og for sine sønderjyske venner - tilkæmpede sig mange sejre: vedtagelsen i Stænderforsamlingen af forslaget om dansk retssprog i de dansktalende egne; etableringen af en dansksproget/dansksindet presse i Haderslev, Aabenraa og Flensborg; oprettelse af danske læseforeninger og lejebiblioteker, så var dog Rødding Højskole hans mesterværk og hjertebarn. Han forblev skolen tro, fulgte dens udvikling ved jævnlig at tage turen derover fra Fredensborg og siden København. Hans besøg over flere dage, hvor han gerne satte sig blandt eleverne og lyttede til undervisningen, gik stiltfærdigt af, men gjorde dog indtryk.

Da Ludvig Schrøder i 1862 afløste Sofus Høgsbro som forstander, var det Flor, som lagde sit afgørende lod i vægtskålen for ham. Mellem Flor og Schrøder udviklede der sig trods den store aldersforskel på 44 år et smukt og stærkt fortroligheds- og venskabsforhold, som en omfattende brevveksling gennem 13 år vidner om.

Da der efter krigen i 1864 og afståel-





*Elevholdet på Askov Højskole 1885-86. Efter krigen i 1864 flyttede Rødding Højskoles lærere og aktiviteter til Askov. Højskolen her blev en tid kaldt „Flors Højskole“ og vandt hurtigt ry som én af landets betydeligste. Den søgtes af mange sønderjyder, blandt andre den unge H.P. Hanssen. (Foto: Institut for sønderjysk lokalhistorie).*

sen af Slesvig til Prøjsen var uvished og uenighed om, hvordan man skulle drive en genoptaget højskolevirksomhed for den sønderjyske ungdom videre, var det igen Flor, som i samråd med Ludvig Schrøder sagde det afgørende ord og pegede på Askov. Det var et sted, Schrøder havde fundet lige nord for den nye grænse, hvor han ønskede at fortsætte sit afbrudte arbejde - som den direkte arvtager for højskolen i Rødding. Med råd og dåd og penge af sin egen lomme støttede Flor Schrøder og Askov, og i taknemmelighed imod sin gamle ven og velynder kaldte Schrøder skolen i Askov »Flors Højskole«. Vistnok blev Askov også den af de mange folkehøjskoler, der efterhånden opstod i kølvandet på Rødding, som mest konsekvent førte Flors linje videre med en ligevægt mellem det vækkende, historisk-poetiske, som fik sit centrale udtryk i Schrøders vidt berømte mytologiske foredrag på den ene side, og på den anden side den solide faglige/saglige oplysning.

Christian Flor var, for mig at se, et sjældent smukt eksempel på en troende nationalist. I sin tidlige ungdom oplevede han gennem Oehlenschlägers digtning den løftelse ud over hverdagslivets

trivialitet og dermed den meningsfylde, som poesi og hengivelse i det, som er en nations fælles gods: sproget, digtningen, historien, kan give. Han handlede siden resolut og trofast ud fra denne tidlige erkendelse. Han afskrækkedes ikke af den konfrontation, som den nationale bevidstgørelse førte til i Sønderjylland. Det var en kamp, som han indså måtte føres; men der måtte kæmpes med ærlige våben og åben pande, og det gjorde han. Han vandt den indledende krig, der førtes med åndelige våben, for så vidt som han fik rejst et folkeligt, nationalt beredskab i den nordlige del af grænselandet, og de danske sønderjyder vandt sig retten til at være det de var: danske. Men freden fik han ikke lov til at vise, at han kunne vinde. For det fra Enevælden arvede bureaukrati og for de borgerlige akademikere, som sad på magten i Danmark i årene efter Treårskrigen, var han for folkelig. Denne professor som så fortløftelig omgikkes småborgere, som en P. C. Koch, og bønder, som en Laurids Skau. Egentlig politisk indflydelse blev han holdt ude fra. Kun gennem folkehøjskolen kom hans ærlige, ægte danske ånd til at øve sin virkning. Men den har vistnok også været betydelig.

# Hans Lund i Rødning

af METTE ERIKSEN HAVSTEEN-MIKKELSEN

Mange på Rødningegnen forbinder højskolen med Hans Lunds person. Det er ikke så mærkeligt. Han var skolens forstander læn- gere end nogen anden har været det før eller siden. I hans tid fra 1926 til 1952 var Rød- ding Højskole et stærkt udtryk for den frem- herskende tendens på størstedelen af landets højskoler, nemlig at eleverne fortrinsvis re- krutteredes fra landbosamfundet. På Rød- ding Højskole var det omkring 90% i Hans Lunds tid, på landsplan omkring 60%. Land- bruget havde nemlig en vigtig fortaler i Hans Lund.

Hans Lund var selv af bondeæt, opvok- set i Alslev ved Varde, men han søgte videre og blev cand.mag. i kristendom, dansk og historie ved Københavns Uni- versitet. Det grundtvigske borgerskab stiftede han bekendtskab med i valgme- nigheden omkring Vartov og Immanu- elskirken. Der traf han sin kone Ellen Margrethe Bagge. Lund kom 1917 til Askov, hvor han var Jacop Appels lærling og som sådan næsten udkåret til et liv som forstander. I 1926 afløste han således Erik Appel i Rødning, hvor han



Hans og Ellen Margrethe Lund var værter ved det første såkaldte Historikerkonvent en uge i juni 1934. Her mødtes 11 historiestuderende - bl.a. Troels Fink, Jørgen Jessen, Gustav Auring, Roar Skovmand og Axel Steensberg - og drøftede tidens aktuelle problemer. På sin vis udgjorde „Historiker- gruppen“ eller „Rødninggruppen“ en slags engageret historisk-poetisk modkultur til den øvrige etablerede historikerverden. „Fortid og Nutid var dens forum, og gruppen stod bl.a. for udgivelsen af serien „Vi og vor fortid“. (Foto fra Rødning højskoles Aarsskrift 1934).



*Rødning regnedes af Hans Lund for danskhedens forpost mod syd. På grænselandsturen stiftede eleverne bekendtskab med markante dansksindede personligheder som Folke Trier Hansen i Abild, Hans Schmidt i Kollund og Niels Kjems i Harreslev. Der overnattedes i forsamlingshuse eller på Meierholm som Lund erhvervede i 1935 i den truede firkant. Betydningsfulde historiske steder som Sankelmark, Isted Hede, Dannevirke og Folkehjem besøgte. På billedet fortælles Dannevirkes historie på åstedet for en flok sommerskolepiger i midten af 1930'erne. (Foto tilhørende Elsebeth Lund Smidt, Tanderupgård).*

overtog højskole og tilhørende landbrug i forpagtning.

#### *Højskole i gårdbrugets billede*

Forstanderparret var som husbond og madmor i en stor landhusholdning - og denne parallel ville Lund uden tvivl synes om. Højskolen var en selvforsynende gårdenhed med en dags- og årsrytme fra skiftedag til skiftedag, der afspejlede landbolivsformen.

Fælleslivet blev sat højt i dette »skole-samfund«, som han selv yndede at kalde højskolen, hvadenten den nu talte 100-170 elever, lærere og medhjælpere på henholdsvis karle- og pigeskole, eller højkolen i de »tomme« måneder kun rummede 25-30 mennesker. Der var ik-

ke tale om en så forfinet livsstil som i Rødning Højskoles allerførste dage, ej heller så jævn og grænseudslettende en livsstil som på Kolds højskole. Der var dog det væsentlige lighedspunkt, at højskolen opfattedes som både hjem og arbejdsplads, hvor dagliglivet gik op i en højere enhed. Her samledes man om »noget«, om at holde højskole. Husholdsstrukturen oplevedes da også af de fleste som rimelig, som ligeværdig - omend med yder- og inderkredse. Og selvfølgelig forventedes der patriarkalsk autoritet af en forstander - et myndigt blik, et fast håndtryk og en klar og fyndig tale. Som forstander kom Lund naturligt til at være et forbillede, hvad der fremgår af utallige breve og beretninger fra tidlige-

re elever og andre. Af sin efterfølger, Arne Fog Pedersen, betragtedes Lund som meget lig den gamle præst i Jakob Knudsens roman.

Myterne og historierne om Hans Lund er talløse. En af dem er, at han ved hvert nyt elevholds ankomst hilste på hver enkelt på gårdspladsen, spurgte til slægt og hjemegn - og formåede at præsentere samtlige for sine kone ved aftensmåltidet. Det er ganske betegnende for Lunds højskole med den klare markering af det personligt vedkommende.

### *Historie i foredrag og samtale*

Historie skulle for Lund oplyse, »åbne vide udsigter«, og oplive, vække til handling. Han holdt daglige foredrag om den danske og navnlig den sønderjyske historie, som helst blev belyst gennem markante politiske skikkelser som Hans Krüger, H.P. Hanssen og Kloppenborg-Skrumsager. I det hele taget virkede han selv kraftigt for den sønderjyske sag gennem mange bestyrelsesposter, især i Historisk Samfund for Sønderjylland, Danske Samfund og Sønderjysk Skoleforening. Endelig arbejdede han igennem 1930'erne på bind V af Sønderjyllands Historie.

Også verdenshistorie og international politik var på skemaet med »et vindue mod vest« til de engelske liberale politikere. Lund var »Historiker i Højskolens Tjeneste«, hvilket også er titlen på en samling af hans artikler og foredrag (udg. 1960). Hans dagbogsoptegnelser vidner således om, at han i 1930'erne foretog op mod 100 årlige foredragsrejser. Hans tale mod LS under landbrugskrisen og advarslerne mod nazismen og antiparlamentariske bevægelser betød meget for styrkelsen af det folkelige fællesskab – i hvert fald i landbokredse.

For Lund var det samfundsmæssige aspekt i højskoleundervisningen vigtigt.

Han tog udgangspunkt i de konkrete sociale og økonomiske forhold. »Vi vil mindre prøve at give tingenes tolkning end tingenes tale« lød hans ofte citerede målsætning. Hans undervisning i samfundslære tog således ofte udgangspunkt i Statistisk Årbog, der sammen med højskolesangbogen regnedes for den vigtigste bog på Rødding højskole - i hvert fald ifølge Åge Møller på den mytologisk orienterede højskole i Rønshoved. Og Hans Lund indførte som noget nyt samtaletimer.

### *Bondegerning og bondesind*

Bondens historie fortaltes: fra forarmelsen i 1700-tallet over landboreformerne, til den rigtige »bondetid« i midten af 1800-tallet med deltagelse i den grundlovgivende forsamling, højskole og andelsbevægelse. »Bondegerning og bondesind« repræsenterede for Lund den ideelle helhedsprægede livsform. At være bonde var nemlig ikke blot et erhverv, det var »en livsform, a way of life, enestående og uerstattelig med særlige menneskelige og åndelige værdier«, som han citerede sit engelske historikerforbillede Trevelyan for. Bondens ærbødighed for jord og slægt, fællesskabsfølelsen og det rodfæstede livssyn var »seje mentale strukturer«, der ikke var udtryk for træghed, men lå i selve livsformen og tilmed kunne siges at være »en livsbetingelse for vort folk«.

Til forståelsen af dette brugte højskolemanden Lund naturligvis det poetiske. Lunds dansktimer prægedes derfor af litteratur til at leve på, litteratur, der gjorde identifikation mulig. Det ville sige forfattere med forståelse for bondens livsform som Blicher, Jakob Knudsen, Bjørnson, Gunnar Gunnarsson, Aakjær og Skjoldborg.

I hjemstavnslæretimerne var det konkrete udgangspunkt den verden, eleverne kom fra. De inddeltes i hold efter

hjemegn, og der tegnedes og fortæltes så om oldtidshøje og kirker, landskab og folkekarakter, bønder- og herregårde. For Lund var disse timer i høj grad medvirkende til at skabe »historisk sans« hos eleverne og dermed også samfundsen-gagement: »Hvor historisk sans findes, vil der gro mere forståelse op for det brogede og mangfoldiges ret, så ikke alt ofres for en rationel, effektiv indretning af samfundets liv.«

Også i højskolens umiddelbare omgi-velser formidledes historie, og på cykel-ture til forsamlingshuse, skoler og lige-sindede gårde som Thornumgård, Bil-leslund, Højager, Brændstrupgård m.fl. stiftedes bekendtskab med en anden slags hjemstavn. Kontrasten oplevedes

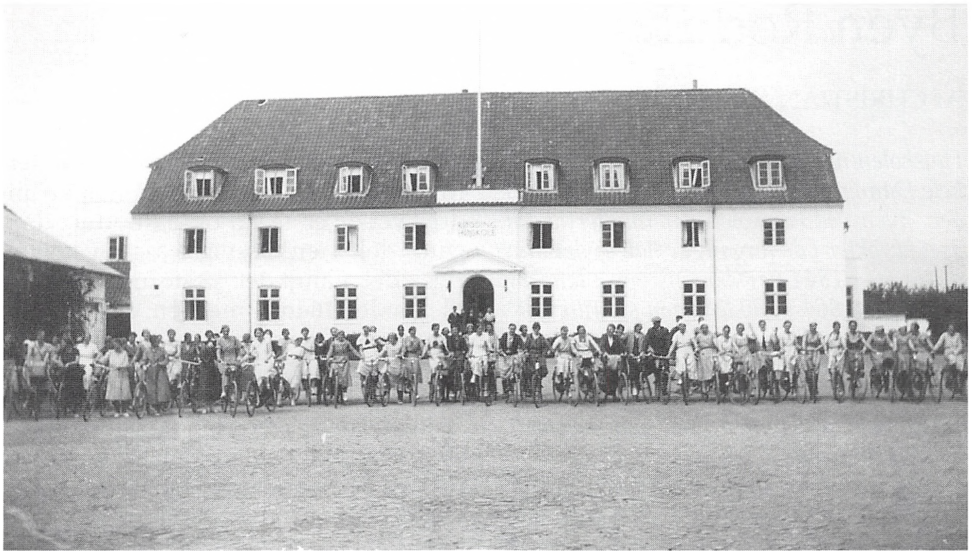
så på den efterhånden traditionelle Es-bjergtur, hvor fabriks- og arbejderkultur satte bønderkarlens liv i relief.

Det var nu nok så meget undervisnin-gen i praktisk landbrug i form af regn-skabslære og foder- og gødningsplan-lægning, der trak bønderkarle til højsko-len i flokkevis. Faget blev indført kort efter Lunds tiltræden.

Bondekulturen har i højskolesammen-hæng haft et skær af romantik, og natu-rligvis var der forskel på højskolefolks hverdag og den hverdag, mange elever skulle ud til bagefter. Men i højskolen blev der især med Hans Lund sat ord på livsformen. Den fik sin egen stil med forbillede i den kønneste og mest egns-prægede almuetradition, der f.eks. blev



Lund underviser et hold karle i Røde Stue i midten af 1940'erne. Her i fællesstuen var mange siddepladser, lange bænke med malleskamler under og et godt flygel. Over flyglet hænger Joachim Skovgårds tegning fra 1920'erne med titlen „Nordens grænsevagt mod syd“, der også blev brugt på forsiden af højskolens elevskrift. (Foto tilhørende Elsebeth Lund Smidt, Tanderupgård).



Sommerholdet i 1933 klar til at cykle ud i det blå. I baggrunden elevbygningen fra 1845, forhøjet da højskolen startede igen efter Genforeningen. Den oprindelige hovedbygning var i den tidligere herredsfogedgård, kaldet Flors Hus. (Foto fra Rødding Højskoles Aarskrift, 1934).

formidlet i timerne i håndgerning og boliglære ved især Mette Fog Pedersen og Else Kock, men også gennem folkedans og elevkavalkader.

Lund hjalp sine elever på vej, anbefalede en plads eller hjalp med gårdkøb eller en god udstykning, og ikke få elever blev gift med hinanden. Rødding højskole fortsatte som et kærnepunkt i det såkaldte »ideelle hjørne«, hvor man til elevmøder, skiftedagssammenkomster, månedsmøder eller fru Lunds velbesøgte konemøder mødtes om foredrag og højskolesang, gymnastikopvisning og elevoptrin og blev opladet til endnu et år i det virksomme liv - hyppigst i landbosamfundet.

#### *Livsformshøjskole*

Rødding højskole var i Lunds tid en livsformshøjskole eller en bondeskole, som den karakteriseredes af svigersønnen Johannes Rosendal. Den var en højskole

med sit eget kulturelle rum, hvor by- og arbejderkultur lå uden for forståelsesrammen. Da landbosamfundet og dermed elevrekrutteringen ændredes, tog Lund konsekvensen i 1952. »Højskolens løvfaldstid« kaldte han det selv og flyttede med familien ud på den nyerhvervede Tanderupgård ved Ribe, hvor han havde slægtsrødder. Herfra kunne han så fortsat dyrke jord, holde kvæg og yde sin del i samfundslivet, som han også havde lært sine elever det. Og her kunne han fortsat leve og ånde for historien. For eksempel skrev han her det historiske værk om Askov Højskole (udg. 1965).

#### **Litteratur:**

Artiklen bygger på specialet: »Højskolestil og landbolivsform. En etnologisk undersøgelse af kulturel kontinuitet i grundtvigsk højskolemiljø«, 1985. Sammenfattet bl.a. i Uddannelse, 1994 (årbog for Selskabet for Dansk Skolehistorie). Heri kildehenvisninger.

# Byen Rødning

Af CHRISTIAN KAATMANN

*Højskolen har gjort Røddings navn kendt i hele Danmark og i vide kredse uden for landet. Byen ved højskolen har imidlertid ændret karakter i de forgangne halvandet hundrede år. I 1844 var den en typisk landsby, men efter 1864 udviklede den sig til en stationsby og centrum for den nordvestlige del af Sønderjylland.*

*Rødning før 1864 - den gamle danske bondeby i hertugdømmet Slesvig.*

I 1840'erne, da Rødning Højskole blev grundlagt, var Rødning by en forholdsvis stor landsby med 26 gårde og 34 husmandsfamilier med og uden jord. Rødning by var tingsted for Frøs og Kalvslund herreder og som sådan ho-

vedbyen i den nordvestligste del af hertugdømmet Slesvig. Som så mange andre byer og egne var også Rødning dengang delt i en slesvigsk og en kongerigsk del. Langt det meste af byen hørte til Sønderjylland, men en del af byen med (i 1860) kro, tre gårde og fem huse lå i de kongerigske enklaver og hørte derfor til Nørrejyland.

En del af de 34 husmandsfamilier har sikkert suppleret indkomsterne fra deres små jordlodder med forskellige håndværk, men et byliv i moderne forstand med handlende og håndværkere fandtes ikke i Rødning så lidt som andre steder uden for købstæderne, der havde privilegium på disse erhverv. Rødning



*Urmager Marcussens hus rummede byens urmagerforretning frem til 1884. Billedet giver et indtryk af, hvordan byen har set ud, inden stationsbyudviklingen begyndte. (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødning).*

havde ikke engang en læge, men måtte søge assistance i nabobyen Gram. Den slesvig-holstenske handels-adressebog for 1860 nævnte heller ingen erhvervsdrivende i Rødding by. Kun højskoleforstander Høgsbro blev nævnt som en mulig større kunde for de handelsrejsende. Det lokale handelsbehov blev antagelig dækket af byens to kromænd, der sikkert har drevet høkerhandel, som det i alt fald kendes fra andre steder på egnen.

Rødding sogn hørte til blandt de større med sine 1.217 indbyggere i 1860, men selve byen udgjorde formentlig mindre end halvdelen af sognets indbyggertal. Eksakte tal har man fra de preussiske folketællingers begyndelse i 1871, hvor der var 556 indbyggere i byens 83 gårde og huse.

#### *Det nye Rødding - »stationsbyens« fremvækst i den tyske tid (1864-1920)*

Tiden efter 1864, da Rødding sammen med resten af Sønderjylland blev indlemmet i det nye tyske kejserrige som en del af den preussiske provins Slesvig-Holsten, bragte mange forandringer. For det stigende antal af Røddings indbyggere, der var bevidst dansksindede, var det på mange måder forandringer til det værre. Skole og kirke blev mere og mere »normaliseret« i tysk retning. Fra 1888 forsvandt det danske sprog næsten helt som undervisningssprog, og med ændringer i valgreglerne samme år mistede de dansksindede en del af deres muligheder for at gøre sig gældende i det politiske liv.

Samtidig var årene efter 1864 imidlertid også en overgangsperiode, der bragte den moderne tid til de sønderjyske landdistrikter. Købstædernes monopol på handel og håndværk blev afskaffet, og et stort marked åbnede sig for landbruget i de voksende tyske industribyer

sydpå, navnlig da 1870'ernes store økonomiske verdenskrise blev afløst af ny fremgang i 1890'erne. Det voksende tyske marked medvirkede til at sætte gang i moderniseringen af landbruget, som mere og mere omstillede sig fra den gamle selvforsyning til en »eksport« af først og fremmest smør og fedesvin. Det var en udvikling, der gik parallelt med forandringerne nord for grænsen. Nord-slesvigs første andelsmejeri blev grundlagt i Mejlby (Lintrup Sogn) nordvest for Rødding i 1884, kun to år efter kongerigets første andelsmejeri i Hjedding på Varde-egnen.

De første år efter 1864 var naturligvis i national henseende sørgelige for de danske Røddingboer. Højskolen blev lukket i 1885 og strømmen af unge, der ville væk fra den preussiske militærtjeneste og det kriseramte landbrug, affolkede især det nordvestlige Sønderjylland. Rødding sogn oplevede en direkte tilbagegang i 1870'erne og begyndelsen af 1880'erne, så at sognet ved folketællingen i 1885, kun talte 1.219 indbyggere - eller 115 færre end i 1871. Selve byens indbyggertal var faldet til 542.

Herefter gik det imidlertid på ny fremad. Landbrugets omstilling satte gang i udviklingen, også i Rødding by. Det nye landbrug bragte bønderne større indtægter, men nødvendiggjorde samtidig indkøb af nye maskiner og en mængde andre varer og tjenesteydelser, der tidligere var blevet fremstillet ude omkring på gårdene. Smørret blev jo solgt til de tyske storbyer. Derfor købte bønderne nu margarine hos købmanden. Der var ikke mere tid til, at man selv spandt, vævede og syede tøjet. Det blev købt hos en skrædder eller manufakturhandler i byen. De nye driftsformer krævede et stigende antal maskiner - høstmaskiner, nye plove og så videre. De blev fremstillet af små maskinfabrikker rundt om i de større landsbyer. Samtidig skulle



landbrugsvarerne omsættes et sted, og det blev de f. eks. på svinemarkedet i stationsbyer som Rødding.

Dette blev chancen for en by som Rødding, der fra gammel tid var det naturlige centrum på egnen. Allerede i 1892 kunne det aflæses i adressebogen, at Rødding by var ved at udvikle sig til et lille handelscenter. I modsætning til tidligere fyldte Rødding nu pænt i adressebogen, og der optrådte ganske mange ny-modens bymæssige erhverv i listen over erhvervsdrivende - en fotograf, flere manufakturhandlere, maskinfabrikanter osv. Den nye udvikling var således allerede igang, inden den økonomiske krise helt var overstået, men den tog for alvor fart efter midten af 1890'erne. Byen voksede til over 800 indbyggere i 1905 og blev i dette år beskrevet som hovedbyen i den nordvestlige del af Haderslev Kreds med amtsret (der havde afløst det gamle herredsting), postkontor, apotek, læge, dyrlæge, ni købmænd, fem værtshuse, teglværk, to vindmøller og en vandmølle samt udbyggede landevejsforbindelser mod Haderslev, Hjerting og Gram, og som kronen på det hele var Rødding i 1899 blevet endestation for den smal-

sporede jernbane Vojens-Gram-Rødding med fem daglige forbindelser hver vej. Byen var altså nu blevet en stationsby, men først efter at byudviklingen var godt igang. Rødding lignede på dette punkt de andre stærkt voksende handelsbyer i amtet, Toftlund, Gram og Skærbæk, der allesammen var blevet til lokale handelsbyer med stationsbypræg, inden jernbanen kom til byen.

Jernbanen styrkede formentlig væksten i byen, men kom i øvrigt ikke til at præge den særlig stærkt. Ser man på den meget fyldige adressebog for 1911, fremgår det, at jernbanepersonalet spillede en beskedent rolle, svarende til forholdene i de andre nye stationsbyer på amtsbanen. Derimod var antallet af handlende og håndværkere steget meget stærkt. De fyldte tilsammen over halvdelen af adressebogens Rødding-afsnit. Byen rummede adskillige manufakturhandlere, bl. a. A. C. Colfach, der allerede i 1893 havde bygget sin store forretningsejendom ved Torvet, Burchard, der i 1908 byggede på hjørnet overfor, og Frandsen i Østergade. Der havde allerede i mange år været en boghandler (Andersens boghandel i Vestergade), og byen



Stationsbyens profil tegner sig i dette billede fra Rødding amtsbanegård ved århundredskiftet. Banegården er omgivet af toetages huse og i baggrunden ses en af byens to vindmøller. Byen fremtræder som en lille udgave af århundredskiftets industri- og jernbanepregede købstæder. (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødding).



Manufakturhandler Colfachs store forretningsejendom fra 1890'erne er et godt eksempel på det købstadmæssige byggeri, der kom til at præge stationsbyen Rødning i årene henimod århundredskiftet. Forandringen fra det gamle Rødning på billedet ovenfor er slående. (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødning).

havde helt siden 1870'ernes begyndelse ikke mindre end to sparekasser, Sparekassen for Rødning og Omegn, og Frøs og Kalvslund Herreders Spare- og Laanekasse. Den førstnævnte var især byens sparekasse, medens den anden først og fremmest blev båret af omegnens danske bønder. De to sparekasser virkede sideløbende i 1914. Derudover fandtes der en filial af Haderslev Bank. Byen var således rigeligt forsynet med pengeinstitutter. Også andre tegn pegede på, at Rødning var blevet en moderne by med købstadmæssige funktioner. På grund af amtsrettens tilstedeværelse fandt man både sagførere og flere »retskonsulenter«, dvs. juridiske rådgivere uden en fuld juridisk uddannelse. Også sundhedssektoren var blevet udvidet, både den traditionelle - med en tandtekniker - og den

»alternative« - med et »institut for homøopati«.

Meget omfattende var gruppen af offentligt ansatte, der fyldte næsten lige så meget i adressebogen som de handlende. Næsten hver femte person i adressebogen var offentligt ansat. Det var usædvanligt mange i sammenligning med andre tilsvarende byer, f. eks. Toftlund, der var hovedbyen i den sydlige del af Haderslev Kreds og havde både amtsret (som i Rødning) og statsligt matrikelkontor (»Katasteramt«). Man undgår ikke at få den tanke, at man med vilje havde bestykket denne nordlige forpost i Det tyske Rige ekstra stærkt med loyale embedsmænd som modvægt mod den stærke danske bevægelse. Som modvægt fandt man den organiserede danskhed i Rødning Frimenighed, der fra 1890 hav-



Århundredskiftet dominerer på dette billede fra det nye villakoarter i Rødning bys sydlige udkant. Landsbyen er ikke mere til at skelne fra en lille købstad. Bemærk gadelygten. Gadebelysningen var ofte et kontroversielt emne, der skilte land fra by i stationsbykommunerne. Den blev kun sjældent kommunalt finansieret, idet landdistrikterne på dette tidspunkt havde ringe forståelse for den slags bymæssig luksus. (Foto: Lokalthistorisk arkiv, Rødning).

de overtaget højskolens bygninger og nu i 1909 indviede sin nye store kirkebygning, tegnet af den københavnske arkitekt Magdahl-Nielsen, der også stod for den danske bevægelses højborg, Folkehjem i Aabenraa.

Amtsbanen havde bragt den moderne tid til byen, inklusive de første telefoner, hvis forbindelse med omverdenen gik via amtsbanens tjenstlige kommunikationsanlæg. Der var i 1911-adressebogen 19 telefoner i Rødning. Det var naturligvis bl. a. lægen, dyrlægen og de førende embedsmænd, der havde byens første telefoner, men også adskillige af de erhvervsdrivende havde taget det moderne kommunikationsmiddel til sig, således f. eks. manufakturhandler Colfach.

Det moderne Rødning blev i 1913 beskrevet således: »Desuden har byen udvidet sig baade i øst og vest paa begge

sider af landevejen, som også landevejen mod syd på et langt stykke er indrammet af pyntelige villabygninger og forretningshuse. Småbanetogene bringer omegnens beboere fra og til byen, medens en livlig færdsel fra nord, øst og vest, hvorfra beboerne kommer agende fra og til byen, tyder paa et travlt forretningsliv. Byen Rødning, der er sæde for myndighederne i det gamle Frøs- og Kalvslund herred, er i opkomst, og ikke mindre end to sparekasser står til rådighed for beboernes pengetransaktioner«.

*Rødning som etableret centrum for egnen (1920-)*

Efter stilstanden under Første Verdenskrig fortsatte udviklingen trods de vanskelige år i 1920'erne og '30'erne. En del af vanskelighederne for Sønderjyllands landbrug hang sammen med, at man skulle til at indstille sig på nye markeder og nye konkurrenceforhold. Sønderjysk landbrug havde, trods de nationalt vanskelige forhold, levet trygt og godt inden for Det tyske Riges skærmende toldmure, der nærmest gav det indenlandske landbrug en monopolstilling på afsætning af smør og levende kvæg til de tyske industriområder. Nu derimod blev man afhængig af at kunne afsætte produktionen ude i det fremmede, først og fremmest i England. De nødvendige omstillinger var imidlertid ikke nødvendigvis til skade for de byer, der som Rødning levede af det nære forhold til egnens landbrug. En af de nødvendige ændringer var indretning af større svinelagterier, hvoraf Rødning by fik et af de fem, der blev oprettet i Sønderjylland i 1920'erne. Det var en efter byens forhold temmelig stor virksomhed med 20-25 ansatte.

Det må være en del af baggrunden for byens fortsatte vækst, der fik indbyggertallet til at stige til 1.132 i selve byen



Jugendstilen var for outreret til at finde stor udbredelse i de forsigtige sønderjyske stationsbyer. Et af de meget få eksempler på huse med et vist jugendpræg er Johs Burchards tårnprydede forretningssejendom i Røddings bymidte. Huset rummer også elementer fra andre stilarter, bl. a. den nye hjemstavnsstil. (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødding).

1921 og 1.410 i 1940. Byen voksede altså fortsat, uanset om der var højkonjunktur eller lavkonjunktur, for den drivende kraft i væksten var ikke konjunktureren, men selve omstillingsprocesserne inden for landbrugserhvervet. Landbruget fik stadig mere brug for de funktioner en by som Rødding kunne byde på. Konjunkturerne kunne fyre op under væksttempoet, eller sagtne udviklingens fart, men ikke ændre retningen, som gjorde stationsbyen mere og mere dominerende på egnen og i sognet. I 1871 udgjorde Rødding bys indbyggertal 42% af hele sognets. Det var vokset til 60% i 1921 og nåede i 1960 op på 68% af sognets indbyggertal. Tallene for Rødding er ikke enestående. Andre stationsbyer som Toftlund, Gram og Skærbæk blev på lignende måde stadig mere dominerende i hver sit sogn.

Alligevel havde landsognet stadig en

solid politisk overvægt. Sognerådet i 1928 bestod af fire gårdejere og en landmand samt fra stationsbyen sognerådsformanden arkitekt L. P. Aakjær (der kom til at præge byen både som arkitekt og lokalpolitiker), dommeren ved Rødding ret, N. Levinsen, og to bygmestre Birkedal og Andersen. Det var altså et absolut flertal på fem af rådets medlemmer, der repræsenterede landbruget. De kom alle ude fra sognet, selv om byen havde æren af formandskabet

#### Kilder (udvalg):

- Adreßbuch der Herzogthümer Schleswig, Holstein, Lauenburg zum Gebrauch am Comptoir und auf Reisen, Rendsburg 1860.  
 Gustav Adolf Nahrendorf: Adreßbuch für Schleswig-Holstein, Reinfeld 1892.  
 Ibbekens Adreßbuch für Schleswig-Holstein..., Schleswig 1911, s 764f.  
 Thorvald Møller: Paa Strejftog i Amtet, Haderslev 1913.



Arkitekt og sognerådsformand Aakjær var manden der tegnede byen i 1920'erne og 30'erne i mere end én forstand. Her ses Rødding Torv i den nye skikkelse, som Aakjær gav det efter en storbrand, der ødelagde den gamle bebyggelse i slutningen af 1920'erne. Aakjær's huse er gode lokale eksempler på den danske Bedre Byggeskik-bevægelses stilfærdige og enkle murstensbyggeri. Aakjær's virke er tidligere skildret i *Sønderjysk Månedsskrift* 1985, side 208ff). (Foto: Lokalhistorisk arkiv, Rødding).

# Set og sket i grænselandet

## Grænselandskronik

Af ESKILD BRAM

*Jeg elsker den brogede verden  
(H. V. Kaalund 1877)*

Grænselandskronikken dækker juli kvar-  
tal og sætter således punktum omkring  
1. oktober 1994. Indholdet består dels af  
en kommenterende gennemgang af be-  
givenheder, som forfatteren har fundet  
væsentlige, dels af en »dagbog«, der i  
stikord måske kan være til nytte, når  
spørgsmål melder sig efter devisen: hvor-  
når-var-det-nu-det- var?

### *TV-Snyd*

TV-Syd, der blev til et TV-Snyd, gav an-  
ledning til en krig i luften, som grænse-  
landet tabte. I anden halvdel af august  
kom det offentligt frem, at det regionale  
fjernsyn i Haderslev havde taget det før-  
ste skridt til at overskride Kongeågræn-  
sen og flytte til Kolding. Derved ville  
den oparbejdede prestige samt gode skat-  
tekroner fra i hvert fald en del af station-  
ens 55 ganske velaflagte medarbejdere  
gå tabt. Det svirrede i luften med rygter  
om koldingensisk kommunal overbuds-  
politik. Officiel begrundelse for en evt.  
flytning var, at den nordlige naboby kun-  
ne byde på bedre lokaleforhold.

TV-Syds formand, den ved skibskata-  
strofen i Østersøen omkomne fhv. folke-  
tingsmand Knud Øllgaard, erklærede  
derimod, at stationschefen, direktør Hel-  
ge Lorenzen, iøvrigt sønderjysk født, var  
gået videre i nogle sonderende forhand-  
linger med kommunalpolitikerne i den  
gamle grænseby Kolding, end der var  
givet mandat til fra bestyrelsens side.  
Denne erklæring blev markant under-  
streget i en dramatisk slutspurt.

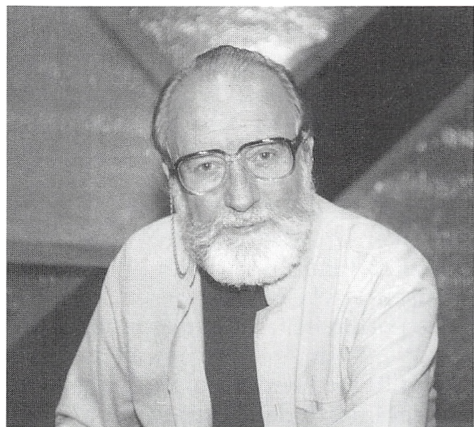
Et medlem af Syds repræsentantskab,

Gerhard Mammen, Hellevad, der repræ-  
senterer det tyske mindretal, gik endnu  
videre og krævede Lorenzens hoved på  
et fad. Partibladet »Nordschleswiger«  
støttede i en leder (17. august) under  
overskriften »Good Will på spil«. Det  
tyske blad mindede om, at den sønder-  
jyske regionalradio næppe havde over-  
levet en eksistenskrise i 1983, havde det  
ikke været for en bred opbakning fra  
den sønderjyske befolknings side. Good-  
will er ikke, hed det, en ensrettet gade.

### *»Røvrendt«*

Byrådet i Haderslev tog nu det skridt at  
lægge to millioner kr., uvist hvor penge-  
ne kom fra, på bordet for at holde på det  
dyrebare elektroniske medie. Det hjalp  
ikke. Kolding løb af med sejren.

Dette nederlag til grænselandet i al-  
mindelighed og til domkirkebyen i sær-  
deleshed affødte bitre kommentarer.



*Den hårdt angrebne direktør for TV-Syd Helge  
Lorenzen (Foto: Olav B. Hansen, Jydske-Vestky-  
sten)*

Borgmester Karen From, Haderslev (V) holdt sig ikke tilbage. »Vi har ikke fået fair play«, udtalte byens førstedame til JV (25. september). I samme interview trak hun i de lange støvler og tilføjede bramfrit: »Vi er blevet røvendt, så det gør ondt«. Karen From mere end antydede, at beslutningen om flytning »sandynligvis var truffet forlængst«.

Harmen var dermed udtrykt på godt dansk, mens det tyske blad samme dag fastslog på godt tysk: »Die Kommune Hadersleben (hat) hoch gepokert und hoch verloren« (Haderslev Kommune har spillet højt spil og tabt stort).

26. september: Kolding-placeringen er blevet favoriseret af Helge Lorenzen (Leder i JV).

#### *Tog sin hat og gik*

En sidste knaldeffekt var tilbage. Da et flertal i TV-Syds bestyrelse den 24. september havde stemt for Kolding, nedlagde et bestyrelsesmedlem, amtskommunaldirektør Finn Hansen på stedet sit hverv med den begrundelse, at Haderslev var blevet udsat for en »absurd behandling«.

I JV for 25. september beskyldte Finn Hansen rent ud Helge Lorenzen for at have »manipuleret direkte med begivenhederne i spillet mellem Haderslev og Kolding«, og at bestyrelsesflertallet kun var »halehæng til direktør Lorenzen«. Trusler om sagsanlæg kvitterede for denne bredside fra Aabenraa.

Slaget om TV-Syd sluttede - man fristes til at sige - selvfølgelig - med, at en politiker, tilfældigvis valgt i Haderslevkredsen, Povl Quist Jørgensen, lovede at bede partifællen, indenrigsminister Birthe Weiss, undersøge, om alt var gået rigtigt til med hensyn til Koldings overbudspolitik. Endelig protesterede Grænseforeningen den 30. september mod, at det regionale fjernsyn rykkede teltpælene op og flyttede dem mod nord bl. a. til

skade for det danske mindretal i Sydslesvig.

#### *Kværs på forsiderne*

Omtrent samtidig med den mediepolitiske dog-fight blev den lille landsby Kværs skueplads for et ret beset storpolitisk anliggende, nemlig opgøret med det ny-nazistiske spøgelse. Det var i forvejen kendt, at den uforbederlige Thies Christophersen, ham med »die Auschwitz-Lüge«, længe har haft asyl i Kollund og herfra spredt propagandamateriale i Tyskland, hvor en sådan lys-sky virksomhed er forbudt. Muligvis uafhængigt af Christophersens åbenbart præsenile udfoldelser opstod et andet nazifarvet trykkeri i Kværs beskyttet af den danske grundlovs trykkefrihedsparagraf.

Her reagerede beboerne spontant. Den 24. september gik de hjemlige i aktion mod det ugræs, der var føget over hegnet, og demonstrerede med støtte af et større opbud af såkaldte autonome fra både Danmark og Tyskland for at få de uvelkomne gæster fjernet. Disse blev beskyttet af ca. 250 politibetjente, men heldigvis kom det ikke til udskejelser af betydning. Aktionen forblev ikke uden resultat. Dagen efter forlod ny-nazisterne Kværs. Dette hilste beboerne med at hejse Dannebrog.

#### *Nissen flyttede til Kollund*

Men nissen flyttede med. De fordrevne opslog et nyt hovedkvarter i Kollund, hvor der den 29. september holdtes det første protestmøde, senere efterfulgt af fakkeltog. Hermed var bolden spillet over til den højeste myndighed: den nyudnævnte justitsminister Bjørn West, der omgående lovede at gøre »noget«. Det er klart, at et muligt lovindgreb ikke må antaste trykkefriheden. I forvejen havde den allesteds nærværende amtsborgmester Kr. Philipsen bedt den tidligere ju-

stitsminister Erling Olsen sætte en legal stopper for nazisternes propagandavirk-somhed her i landet.

#### *Advarsel mod overreaktion*

Advarsler mod ad hoc-foranstaltninger lød fra flere sider. FIA. advarede mod en overreaktion. Jllp. skrev den 28. september, at den ulovlige distribution af nazi-stisk propagandamateriale fra Sønderjylland til Tyskland må tyskerne selv tage sig af. Videre hed det i bladets kommentar: Forhåndsindskrænkninger i ytringsfriheden fører kun til frygt og selv-censur, gør frie folk til fæstebønder under en ubarmhjertig ridefoged.

Landdagsmand Karl Otto Meyer udtalte advarende i FIA. den 25. september, at de danske myndigheder bør bringe straffeloven i anvendelse. Endvidere kunne nægtelse af opholdstilladelse i Danmark af tyskere, »hvis ærinde er at producere nazi-propaganda til et nabo-land« efter Meyers opfattelse bringes i anvendelse.

#### *Nye (kvinde)ansigter i Folketinget*

Folketingsvalget den 21. september: Såvel generelt som individuelt må resultatet henvises til mediernes reportager. Her noteres blot, at Venstres stemmeandel i Sønderjylland lå over landsgennemsnittet. Nogle tillagde det den særlige Kr. Philipsen-effekt, mens andre forud for valget tippede borgerligt flertal og i så fald intet mindre end et dobbeltministerium til vor amtsborgmester.

Dette skulle, hvis-såfremt-i fald, være indenrigs- og sundhedsministeriet. Sygehus-erfaringer på godt og ondt kan man ikke fralægge Philipsen.

Socialdemokratiet havde en stor udskiftning af parlamentarikere, helt enkelt fordi de to veteraner: J. K. Hansen og Svend Taanquist trak sig tilbage. Efterfølgere blev to kvinder: Inger Bierbaum og Lis Greibe. Også Venstres Filt

Jensen havde ønsket at stoppe. Partiet fik i stedet to nyvalgte, nemlig Erik Jacobsen, der skaffede Venstre et tillægsmandat, og Hans Chr. Schmidt. Dette måtte de Konservative bøde for ved at miste J. P. Rønholt.

#### *Begivenheder iøvrigt*

Læsere, der ikke går op i detaljer, kan springe fra her. Det følgende er pluk fra dagbladene om lidt af hvert:

26. juli: Genforeningens 75 års jubilæum i 1975 vil historisk bl. a. blive mindet med udsendelsen af en bog: »Grænsen i 75 år«. Udgiverne er Institut for grænse-regionsforskning og Selskabet for Told- og Skattehistorie. Redaktør er dr. phil. Henrik Becker Christensen, der bistås af en række fagfolk, derunder professor, dr. phil. Troels Fink.

#### *Istedløven endnu engang*

Slaget på Isted Hede den 25. juli 1850 mindes hvert år med en sammenkomst omkring H. V. Bissens Istedløve, der stadig må føre en tilværelse i majestætisk tilbagetrunkethed i Tøjhusmuseets gård i København.

Dette års løvetaler var den sønderjyske folketingsmand Peder Sønderby (V). Han tilsluttede sig en ide, som præsident for den slesvig-holstenske landdag, Ute Erdsiek-Rave, fremkom med under et besøg i det danske folketing.

Den tyske gæst mindede om, at spørgsmålet om en eventuel genrejsning af Bissens kolossale monument på den gamle kirkegård i Flensborg var en følelsesbetonet sag. Derfor ville det måske være en god ide at nedsætte et dansk-tysk udvalg af folk med folkelig og historisk erfaring til at rådgive. Peder Sønderby syntes, at forslaget var værd at overveje, »for det kan måske være med til at øge forståelsen for andres holdninger«. (JV 27. juli).



### Film om Emil Nolde

10. august: Der var en gang en maler, der hed Emil Hansen og var født i Nolde ved Bylderup Bov. Sønderjyde af fødsel, men henregnet til den tyske kunsttradition. En dansk film om Nolde er under optagelse, hvad man må finde helt naturligt. Filmen kommer til at hedde: »I Emil Noldes landskab«, nærmere betegnet den vestslesvigske marsk, hvor også Hans Adolph Brorson (fejret i år som 300-årig) vandrede blandt blomsterne i enge.

Ophavsmand til Nolde-filmen er musikeren Valdemar Rasmussen og filmmanden Carl C. Christiansen, Tønder. Sønderjyllands Amt har lovet økonomisk støtte til projektet (Jllp.).

19. august: Den 80-årige lokalhistoriker Hans Lind, Augustenborg er udnævnt til æresborger i byen.

30. august: Grænselandets tre nationale mindretal (dansk, tysk og frisisk) er sat i centrum ved de slesvig-holstenske kultur dage fra 30. september til 2. oktober. Det økonomiske grundlag er tilvejebragt af landsregeringen i Kiel. Arrangementerne er placeret over hele Syd-slesvig og omfatter koncerter, teater, ballet, udstillinger, oplæsning, foredrag og paneldiskussioner (FLA.)

### »Rædselsfuldt« navn

30. august: Mag. art. Anette Tonn-Petersen har barslet med en ide, som vi sikkert kommer til at høre mere til. Det drejer sig om et sønderjysk *Historama*, dvs. et sted, hvor videbegærlige mennesker kan få oplysning om grænselands-spørgsmål. Forslaget er straks blevet hilst med velvilje af kompetente folk. En af de positive er generalkonsul, professor Lorenz Rerup, Flensborg. Rerup sagde dog rent ud på et møde, at han fandt navnet »Historama« »rædselsfuldt«. Hvorfor ikke f. eks. »Sønderjysk Fortællested« (JV m. fl.).

1. september: Tønder Museum kan sagtens være glad. Til en udvidelse af udstillingsrammerne stillede A. P. Møller-fonden først et sekscifret beløb til rådighed, ligesom der er udsigt til finansiel støtte fra den lokale Hartmann-fonden. Desuden kan der regnes med en bevilling på en million kr. fra museets ejer: Sønderjyllands Amtsråd. Totaludgiften til udvidelser og moderniseringer er anslået til ca. 35 millioner kr.

Det store projekt er udløst af overtagelsen af museets nærmeste nabo: det



Tønders Kaiser Wilhelm-monument, der nu skal flyttes eller muligvis anbringes på museum. (Foto: Tonhalle-Foto, Tønder).

gamle vandtårn. Det centrale i planerne er oprettelsen af et museum for møbelarkitekten Hans J. Wegener, født i Tønder 1914. I forvejen er Wegeners bedste møbler indkøbt af museer over hele verden. (FIA.).

### *Kejservalsens*

Haderslev og Tønder ejer henholdsvis en statue og et Denkmal til minde om den preussiske konge og senere rigstyske Kaiser Wilhelm I (1797-1888). Det var i hans regeringstid, at Sønderjylland blev indlemmet i Preussen.

Efter megen omflytten i dansk tid er Wilhelm-statuen i Haderslev endt på museum, hvor den er lidt af et tilløbsstykke.

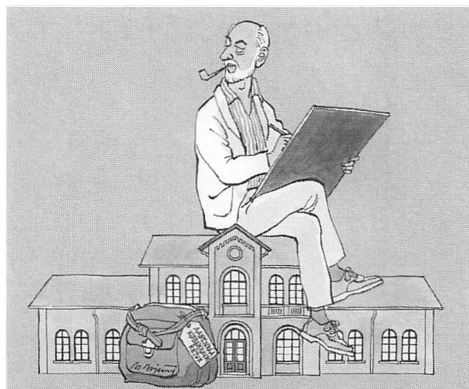
I begyndelsen af september beskæftigede det meste af den danske presse sig med den tilsvarende wilhelminske antikvitet i Tønder. Den har krav på en pietetsfuld behandling, fordi mindesmærket bærer navnene på 89 soldater fra det gamle Tønder Amt, der faldt i den tysk-franske krig 1870-71.

Obeliskens blev afsløret den 22. marts 1897 ved Kristkirken, men blev flyttet både i 1945 og i 1955. Nu var gamle Wilhelm imidlertid kommet i vejen for en projekteret parkeringsplads ved Schweizerhalle og skulle have været flyttet for tredje gang. Det var der ikke udelt begejstring for i Tønder, hvorefter JV den 14. september foreslog Haderslevmodellen: altså museum. Bjørn Svendsen sluttede i et læserbrev op om bladets forslag.

### *Grænsen ligger ikke fast*

End ikke Grænseforeningen vil i dag flytte grænsen. Det ville befrielsesregeringen af maj 1945 som bekendt heller ikke, hvad der skabte et vældigt røre i landet.

Men ingen kan forhindre strømmen i Vadehavet i at flytte søgrænsen mellem Danmark og Tyskland.



*Tegneren Bo Bojesen fremstillede selv plakaten til den udstilling, der blev holdt for ham i kunstcentret BaneGården i Aabenraa i hele september måned. Johs. Bo Bojesen er født i Aabenraa 1923.*

At noget sådant er sket, konstaterede det særlige udvalg af danske og tyske embedsmænd, som med jævnlige mellemrum skal kontrollere, at grænsen ligger fast. Besigtigelseskommissionens leder var stiftamtmand Ole Perch-Nielsen, Aabenraa, der under en kontrolsejls måtte notere sig, at søgrænsen mellem Rømø og Sild i Lister Dyb har forskudt sig. Blandt andet af hensyn til danske fiskeriinteresser skal søkortet nu bringes á jour. Ordnung muss sein. (Jllp. og EB)

Et center for europæisk kirkeret og kirkekundskab er klar til at begynde sin virksomhed i Tønder. Formand og næstformand i præsidiet er henholdsvis hofmarskal Søren Haslund-Christensen og stiftamtmand Ole Perch-Nielsen, Aabenraa. Den nye institution vil bl. a. beskæftige sig med kirkerets- og forvaltnings-spørgsmål i sammenhæng med den europæiske integration. Næste år udsendes et årsskrift (Jllp.).

### *Flensborghus restaureres*

Den tidligere omtalte modernisering af



*Flensborghus, en stilren bygning på Flensborgs hovedstrøg. Ejendommen, der nu skal restaureres, blev opført som vajsenshus i 1725. (Foto: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig).*

det danske administrationscenter Flensborghus vil efter et skøn komme til at koste en snes millioner kr.

Flensborghus er opført i 1725 som vajsenshus, dvs. et hjem for forældreløse børn. Byggetilladelsen blev givet af Frederik IV, hvis monogram pryder facaden. Den kgl. tilladelse omfattede tillige genbrug af mursten og tømmer fra Duborg Slot under nedbrydning. Den stilrene bygning ved Flensborgs hovedgade fik senere en omskiftelig tilværelse, bl. a. som tugthus. Grænseforeningen erhvervede Flensborghus i 1920 og skænkede senere ejendommen til Sydslesvigsk Forening. Sydslesvigsk Bogsamling, det senere danske centralbibliotek, grundlagdes her. (FIA. og EB).

8. september: En 6,5 km lang natursti er åbnet gennem det særprægede marsklandskab ved Misthusum mellem Ballum og Skærbæk. På turen kan man bl. a. iagttage huse, der har modstået stormfloder, fordi de lå på forhøjninger: varfter (JV).

#### *Flere danske elever i Sydslesvig*

De 53 danske skoler i Sydslesvig har begyndt det nye skoleår med 116 flere elever end på samme tidspunkt sidste år. Det samlede elevtal er 5.465.

10. september: Sydslesvigeren, lic. phil. Nils Vollertsen udsender et samtidshistorisk værk i to bind om det danske mindretal i Sydslesvig, udgivet af Odense Universitetsforlag. Forfatteren har planlagt en hel serie om mindretallets historie fra 2. verdenskrig frem til 1990.

14. september: I Løgumkloster er der planer om at oprette et (levende) husdyrbrugsmuseum. Indkøb af en række danske dyrearter er budgetteret til at koste 250.000 kr. Selve museet er anslået til at koste 6,9 millioner kr. Initiativtagerne håber på støtte fra forskellig side, bl. a. EU (JV).

15. september: Statsminister Nyrup Rasmussen regner med, at Danmark og Tyskland næste år kan træffe principbeslutning om at oprette et europæisk mindretals-forskningscenter i det dansk-tyske grænseland (JV).

#### *Museum må have økonomisk hjælp*

20. september: Historiecentret på Dybbøl Banke er i økonomiske vanskeligheder. Det svigtende besøgstal kræver et milliontilskud fra amtet, staten og Sønderborg Kommune (JV).

24. september: Grænseforeningen har i 1993 haft en tilbagegang i medlemstallet på 946. Året før var tabet 1779 med-



*Frivillige kræfter i færd med at frigrave Årøsunds betonstøbte mandskabsrum, der blev anlagt af den tyske marine 1906 sammen med et batteri på fire 15 cm-kanoner fra kystartilleriet. (Foto af Olav B. Hansen, Jydske-Vestkysten).*

lemmer. Samlet medlemstal pr. 1. april i år blev opgjort til 41.248 (FIA.).

28. september: Sønderjylland har fået en forening, der skal bidrage til at koordinere skolers og institutioners internationale aktiviteter.

1. oktober: Justitsminister Bjørn West lover at komme til Sønderjylland for at drøfte de lovgivningsmæssige muligheder til forhindring af nynazistisk virksomhed.

Flensborg Avis fejrer under stor opmærksomhed sin 125 årsdag.

#### Forkortelser:

FIA., Flensbog Avis  
 Jllp., Jyllands Posten  
 JV, JydskeVestkysten  
 No., Nord Schleswiger  
 EB, Forfatterens kommentarer.

## Ny redaktør

Fra 1. september er cand.mag. Kim Furdal tiltrådt stillingen som lokalhistorisk konsulent for Sønderjylland. Han indtræder samtidig i redaktionen for Sønderjysk Månedsskrift, og fra næste nummer overtager han hovedredaktionen. Vi byder hermed Kim Furdal velkommen.

Samtidig vil vi gerne takke Steen W. Andersen for den indsats i redaktionsarbejdet, han har ydet i perioden siden Henrik Fangel's død. Steen Andersen er nu igen udtrådt af redaktionen.

*Inge Adriansen  
 Carsten Porskrog Rasmussen*

---

# Det sker – på nordslesvigske museer

## GURS - en interneringslejr i Sydfrankrig

Camp de Gurs ved foden af Pyrenæerne var den største af ca. 100 interneringslejre, der blev oprettet i begyndelsen af 2. verdenskrig i Sydfrankrig. Lejrens første internerede var republikanske flygtninge fra den spanske borgerkrig - spanske soldater, civile og medlemmer af de internationale brigader.

Efter Tysklands indmarch i Belgien, Holland og Frankrig internerede Frankrigs Vichyregering »uønskede udlændinge« - østrigere, tjekker, tyskere - der var flygtet fra nationalsocialisterne og havde søgt eksil i Frankrig. Over seks tusinde jøder fra Baden og Pfalz i Syd-tyskland blev deporteret til Gurs og herfra - i 1942 - via samlejren Drancy ved Paris videre til Auschwitz.

På udstillingen på Museet på Sønderborg Slot vises en lang række tegninger, akvareller, fotografier og notater, som er udført af fanger i denne lejr. De tilhører

Elsbeth Kasser, som var sygeplejerske, udsendt af en svejtsisk hjælpeorganisation til Gurs, hvor hun tilbragte årene 1940-1942. Som fangernes fortrolige modtog hun af dem - sommetider i sidste øjeblik før deportationen - billeder, der på stilfærdig, indtrængende vis fortæller om livet i Gurs-lejren.

Konvolutten med disse halvandet hundrede tegninger har været lukket til i et halvt århundrede - ligesom erindringerne var lukket inde i en sfære af tavshed. Elsbeth Kasser har nu besluttet at gøre samlingen offentligt tilgængelig. Skovgaard Museet i Viborg har arrangeret samlingen som en vandredstilling, der desuden er øget med tekster, skrevet af internerede fra Gurs.

Udstillingen kan ses på Sønderborg Slot 14.10-4.12 1994. Åbningstid indtil 1. nov. kl. 10-16, derefter kl. 13-16.



- Indtil 4. dec.: **Museet på Sønderborg Slot**  
Udstilling om GURS, ved Thomas Bullinger, Skovgård-Museet, Viborg.
- Indtil 6. nov.: Udstilling ved Solvejg Refslund.
- Tønder Museum**  
Indtil 31. dec.: Pottemageri på Vestereggen.  
24. nov.: kl. 19.30: Foredrag ved Mogens Bencard, Rosenborg Slot, om rav på Rosenborg.
- Sønderjyllands Kunstmuseum**  
Indtil 13. nov.: Fra Eckersberg til Nolde - Tegninger.  
Indtil 30. dec.: Møbelarkitekt Hans J. Wegners møbelkunst. I samarbejde med Dansk Designcenter.  
26. nov. - 22. jan. 1995: Den sønderjyske maler Peter Nicolaisen 100 år. Maleri, grafik og keramik.
- Aabenraa Museum**  
Indtil 13. nov.: Kunstudstilling med Ulla Viotti.  
27. nov. - 2. jan. 1995: Oldemors juletræ.
- Jacob Michelsens gård**  
10. og 11. dec.: Udstilling og bageweekend.
- Haderslev Museum**  
2. nov. kl. 19.30: Foredrag: Tyske initiativer i jordkampen i Sønderjylland før 1920 ved Lektor Erik Strange Petersen, Århus Universitet. Arr. af Arkiv- og Museumsforeningen.  
5. nov. - 15. jan. 1995: Malerier og grafik af August Wilckens.  
23. nov.: Foredrag om Flensborgsamlingen 1852-64 og dens skæbne ved museumsinspektør Stine Wiell.  
11. dec.: Julestue. Lucia-optog, musik, dukketeater, glögg og æbleskiver. Arr. af Arkiv- og Museumsforeningen.
- Midtsønderjyllands Museum**  
1. nov. - Palmesønd.: Museet har i dette tidsrum åbent efter aftale.  
17. nov. kl. 19.30: Foredrag ved arkitekt Jørgen Overby, Gram, om herregårde og slotte samt restaurering af disse.  
27. nov. kl. 15.00: Adventskoncert med musik på blokfløjte ved Benedikte H. Rasmussen, cembalo ved Claus Borch og sang ved Anne Mette Baling. Alle fra Århus.  
5. dec. - 20. dec.: Julestue. (Landsdelens skoler og andre uddannelsesinstitutioner inviteres til julestue hvor pebernødder, julehistorier, nissesnak og Peters juletræ venter.)



## Mads Clausen og Danfoss

Hanne Steen Hansen: *Danfoss - Arven fra Mads. Schultz 1994. 175 sider, ill. Pris: 320 kr.*

En bog om Danfoss og Mads Clausen har længe været savnet. Om nogen har virksomheden og dens grundlægger stået i spidsen for industrialiseringen af den danske provins. Ikke blot Als men hele Sønderjylland og hovedparten af Jylland blev i løbet af en enkelt generation omformet til det moderne internationalt orienterede industrisamfund, vi kender i dag. Mads Clausen og Danfoss var blandt de tidlige og mest markante i denne proces. Hvordan bar han sig ad, spørger man sig selv og kaster sig med interesse over Hanne Steen Hansens nye bog.

Historien om Mads Clausen og Danfoss er en succeshistorie. Forfatteren undskylder selv, at hun skriver en såkaldt »ikke historie« om en mand og en virksomhed, der ikke har været plaget af skandaler, kriser, massefyringer og manglende moral. Alligevel er det blevet til en journalistisk bog, hvor Hanne Steen Hansen har valgt at koncentrere sig om de udviklingslinjer, der går fra Mads Clausens tid og frem til 1990'erne. Bogen handler derfor også om virksomheden, som den ser ud i dag.

Bogen starter med en kort karakteristisk af Mads Clausen, som han huskes af familie og medarbejdere. Anekdoter, erindringsbilleder og faktuelle oplysninger om Mads Clausen gennemsyrrer hele bogen. Men det bliver ikke til en egentlig biografi, hvor læseren kommer ind under huden på denne bemærkelsesværdige mand i dansk erhvervsliv.

I en række korte kapitler beskrives virksomhedens etablering og første år, de forskellige produkter og den tidlige internationalisering. Mads Clausen lagde selv kimen til seks produktlinjer, og internationaliseringen begyndte allerede i 1939. Mads Clausen lagde også grunden til virksomhedens samfundsmæssige engagement ikke mindst på Nordals, der blev fuldstændig omformet som følge af virksomhedens drift.

Mads Clausen døde i 1966, men hans tanker præger stadig Danfoss. Mange af de personer, der førte virksomheden videre, var tilknyttet virksomheden i Mads Clausens tid. Familien og de ledende medarbejdere fra virksomhedens start til i dag er alle omtalt i Hanne Steen Hansens bog.

Mads Clausen startede og ejede personligt sin virksomhed. En likviditetskrise og ændrede skatteregler førte dog til etableringen af Danfoss A/S i 1961. Senere har Bitten Clausen som hovedaktionær efter Mads Clausens død overdraget næsten alle sine A-aktier til Bitten og Mads Clausens Fond, der har til formål at styrke Danfoss til gavn for alle, der har tilknytning til virksomheden. Denne ejerform betyder, at overskud forbliver i virksomheden. Danfoss er i dag et velkonsolideret firma. Der kan tænkes langsigtet, og man har ikke været plaget af skandaler og store kriser.

De sidste kapitler i Hanne Steen Hansens bog handler om Danfoss i dag og om den nuværende ledelsesfilosofi. Det er måske bogens egentlige mission, hvilket kan forklare, at man har valgt erhvervslivets forlag og den pebrede pris på 320 kr. for 175 sider anekdoter, erindringsbilleder og ledelsesfilosofi. Prisen er måske passende for dem, der er interesseret i den moderne ledelsesfilosofi. Derimod kan prisen begrænse bogens udbredelse blandt de mange, der er interesseret i anekdoterne og erindringsbillederne.

Dertil kommer, at Mads Clausen og Danfoss fortjener en bog, der for et publikum, der er interesseret i historie og samfundsforhold, giver en fyldigere beretning om den fantastiske udvikling på Nordals. Det savn kan Hanne Steen Hansens bog ikke udfylde.

*Christian Hansen*

## Fornem kildeudgave fra Tønder

*Acta Tunderensia. I og V, Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Tønder kommune. Tønder 1993. 406 s. og 917 s.*

Ved Tønder bys 750-års jubilæum kunne en

lille arbejdsgruppe fremlægge resultatet af flere års arbejde. Det var en smuk trykt udgave af »Acta Tunderensia«.

Acta Tunderensia er to bind med afskrifter af dokumenter vedrørende Tønder by, som sammen med de ældre dele af Tønders byarkiv er overgået til landsarkivet i Aabenraa. Bindene er på tilsammen 1232 sider og rummer arkivalier fra tiden 1243-1731, der hovedsagelig ser ud til at være afskrevet omkring 1680-90. Meningen må have været at skabe et arbejdsredskab for Tønders administration: en nyttig samling af, hvad det kunne være praktisk at have ved hånden. Muligvis har der oprindeligt endda været mere end det nu bevarede, da de to bind kaldes bd. 1 og bd. 5.

Arbejdsgruppen har søgt at gengive teksterne bogstavtro, og det er fint, at hele teksten nu er tilgængelig på denne måde - en ældre udgave ved Ludvig Andresen omfattede kun et lille udvalg. Derimod kunne man nok have ønsket sig, at den ny tekstudgave havde været mere overskuelig. Den har ingen registre eller indholdsfortegnelse, der f. eks. kunne gøre opmærksom på, at adskillige dokumenter forekommer flere gange enslydende i Acta.

Men der er i al fald fremlagt et rigt stof, der belyser mange aspekter af Tønders liv. Centralt står byens privilegier, givet af konger og hertuger fra 1243 og fremefter. De suppleres af de såkaldte »bursprog«, byens interne vedtægter, som går tilbage til senmiddelalderen. Selve bystyret er dokumenteret ved lister over amtmænd, præster og borgmestre samt ved de eder, som rådmænd, byfogeder, kæmner, vægttere og borgere svor ved deres tiltrædelse. Man finder også instruksen for skarpreteren. Der er en mængde materiale vedrørende 1600-tallets skatter: både skattebreve, stumper af skattelister og ansøgninger fra enkelte borgere om skattelempelse. For håndværkets historie er de mange aftrykte lavsskråer af stor betydning. Til tider får man det helt intime kig ind i byens liv som i et brev vedrørende en kat, der druknede i en brønd i maj 1690, eller i en regning fra en købmand i Hamburg, der viser, hvilke vine borgerne drak i 1692. Acta har dog ikke kun interesse for byhistorikere. Problemerne med at opretholde byens

monopol på handel og håndværk i landdistrikterne har sat spor i talrige dokumenter, og i denne sammenhæng er f. eks. nogle interessante lister over handlende og håndværkere i Højer, Løgumkloster og Bredebro blevet til. Det gælder også sagen med en bødker fra Kolstrup i Stepping sogn, som fik sit værk-tøj konfiskeret af Tønders borgere. Her er virkelig mængder af stof.

En glimrende måde at markere Tønders høje alder på!

Bjørn Poulsen

### Gamle sønderjyske kort

Karsten Klindt-Jensen: *Fortegnelse over historiske kort. - Sønderjylland. Udgivet af Skov- og Naturstyrelsen m.fl. Ekspedition: Haderslev Museum, 6100 Haderslev. (Kan ikke købes i boghandlen.) 224 sider. Pris: 75 kr. (Ekskl. porto og forsendelse).*

Gamle kort indeholder et væld af oplysninger: Om tidligere tiders veje, bevoksning, bebyggelse, stednavne og meget andet. Det ved enhver, der beskæftiger sig med historie, og de bliver da også flittigt brugt af forskningen og rundt omkring i de lokalhistoriske foreninger. Men kortene ligger spredt på arkiver og museer, og det kan ofte være forbundet med store vanskeligheder at finde ud af, hvad der findes af kort over en bestemt egn.

Her vil det udgivne register over historiske kort i Sønderjylland givetvis være en stor hjælp. Bogen afbilder ikke selve kortene og kan således ikke erstatte arkivbesøget, men ved at vise, hvor man skal søge, kan registret spare mange rejser og forgæves telefonopkald. Der er tale om en ukommenteret udgivelse af en række skemaer, som er resultatet af en undersøgelse, som historikeren Karsten Klindt-Jensen for nogle år siden udførte for Skov- og Naturstyrelsen, men skemaerne er indrettet på en sådan måde, at man let kan danne sig et overblik over kortenes alder og emne. Små placeringsskitser og bogens geografiske opdeling gør den tillige nem at finde rundt i. sva

Næste nummer  
udkommer  
i begyndelsen af december.





## Højskolerne

*Bagsiden  
om  
forsiden*

I folkehøjskolens 150 årige historie har der uophørligt været en idemæssig debat omkring spørgsmålet: »Hvad er en højskole«. Højskolen som skoleform eksisterer ikke som et abstrakt tankeeksperiment. Heller ikke som en tilfældig undervisningspraksis. Den enkelte højskole eksisterer i spændingen mellem et skolesyn og en praksis bundet til tiden og stedet og bestemt af de mennesker, der befolker skolen som elever og ansatte. Det gør skolerne forskellige.

Højskolerne opstod ikke alene af det menneskesyn eller de folkelige og pædagogiske ideer, man møder hos Grundtvig. Et historisk blik på f. eks. de sønderjyske højskoler viser sammenhængen mellem højskolernes almene karakter og de mere tidsbestemte forhold. Rødding opstod bl. a. for at skabe oplysning på dansk, så landbougdommen kunne forberedes til selvforvaltning på eget sprog. Efter genforeningen skabtes skoler med vægt på det mytologiske, det nationale og det kirkelige. De nyeste skoler har markeret sig med en nordisk dimension, en særlig faglig profil eller et skolesyn som konsekvens af EF.

Den særlige kostskoleform - vekselvirkningen mellem undervisning, praktiske opgaver, måltidsfællesskabet og samværsformer - afspejler højskolens rødder i bondesamfundets værdier. De første mere end hundrede år befolkedes skolerne med unge fra landbohem. Skolerne fik aldrig tag i arbejderungdommen. Først de sidste 25 år er det overvejende unge fra byernes middelstand, der har befolket højskolerne. Det er unge med mere diffust klassetilhør, med vok-

sende individualitet og ny adfærdsmønstre.

Højskolen har altid hævdet sit eget kompetencebegreb. Fra den første højskole i 1844 til i dag har der været en spænding mellem uddannelse og dannelse. Højskolen har med forskellig styrke og forskellige faglige indgange bidraget til at opfylde voksnes menneskers behov for uddannelse og kvalifikationer. Dermed var opgaven ingenlunde løst. Det afgørende var at få belyst den tilværelse, vi skal leve sammen, vor bundethed til historie, natur og samfund, opdage egne kræfter, tage udfordringen op i mødet med poesien og kunsten - alt sammen for personligt at kunne tage stilling, danne fællesskaber og handle myndigt og ansvarligt.

Ord som »livsoplysning« og »folkelig oplysning« understreger dels det personlige eksistentielle perspektiv, dels den demokratiske samfundsmæssige forpligtelse i højskolens arbejde. Den folkelige oplysning er både anti-autoritær og anti-elitær. Den er knyttet til vor frihedsforståelse og forståelse af menneskers ligeværd. Det afgørende er samtalen, vekselvirkningen mellem viden og holdninger, mellem mennesker med forskellig indsigt og elementære livserfaringer.

I den grundtvigske oplysningstradition ligger en forventning til højskolen om at gøre eleverne til historisk handlende personer og dermed tage medansvar. Midlerne var oprindeligt historie, litteratur og samfundslære. I dag er midlerne langt mere forskelligartede og medinddrager også kropslige og kreative sider.

*Mogens Hemmingsen*